

Irodalmi Jelen

- ◆ **Zé do Rock** – Rostonsült piranya brazil módra,
Hudy Árpád fordításában
„Reiter életútja és műveinek sorsa egyébként
regénybe illő” – írja **Balázs Imre József** *Korai
avantgárd kísérlet Temesváron* című
tanulmányában. II. old.
- ◆ **Fodor Sándor** két anekdotája
Adrienne Rich három verse III. old.
- ◆ **Szántai János: A falu**
Zsidó Ferenc: Történet békával, anélkül IV. old.
- ◆ **Herta Müller** három írása
Mai katalán költők V. old.
- ◆ „A dolgok a maguk módján beszélnek hozzánk –
Néha énekelnek” – **Paul Valéry** prózaversei
Nikolaj Hajtov: A kecskeszarv
Ízelítő a román női költészet filozofikusabb
vonalából VI–VII. old.
- ◆ **Lovas Ildikó: Kicsi tengerem** VIII. old.
- ◆ (...)irodalmunk várja, hogy végre felfedezzék
„valós értékeit” – írja **Mészáros Sándor** IX. old.
- ◆ „Indulás előtt a színházban közölték velem a
gyászos tragédiát” – emlékezés **Fábián Ferenc**
színművészre – **Pongrácz P. Mária** írása X. old.
- ◆ Impresszionisták a Budapesti Szépművészeti
Múzeumban
Telegdi Áron: Mintha túl gyorsan történt volna
Erika Sharf: Tánc és Vágy című írásai XI. old.

Kett Groza János: A kerítésen túl

Márciusi lapszámunkat az aradi Delta Galériában megtekinthető Téli szalon tárlatának képzőművészeti alkotásaival illusztráljuk. A képzőművészek szövetsége aradi fiókjának olyan jeles tagjai vannak jelen a kiállításon, mint Kett Groza János, Elena Cercel, Lehoczki Jarmila, David Carol, Sandu Adrian, Cott Lia Rodica, Onisim Colta, Aurel Dumitru, vagy Ioan Galea. Lapszámunkban az ő alkotásaik szerepelnek. Az egyre mozgalmasabbá és külföldön is egyre ismertebbé váló aradi képzőművészeti élet alkotóinak munkásságából válogatásunk csupán ízelítőt kíván nyújtani, de reméljük, hogy az illusztrációként felhasznált művek is jelzik az aradi alkotók erejét és művészi frissességét.

BRÉDA FERENC

22 hadititok a műfordításról

1. A Fordító – a hiedelemmel ellentétben – nem „Ferdítő”.
2. A fordító nem lehet Fordító.
3. A fordító rosszabbra fordítja a bajt.
4. A Fordító jobbra fordítja a Jót.
5. A Fordító az, Aki „Fortélyosan” még azt is kitalálja, amit a szerző szándékosan, avagy akaratán kívül is elhallgatott.
6. A Fordító az, aki „megfúrja” a Szerző „szerzetesi” Tudatának a mélyrétegeit, és fölbuggyantja ezekből a nagy nyomású, tudatalatti infra-tartományokból azokat a többnyire kiaknázatlan Kincseket, amelyeket a Szerző, miként Aladdin, csupán önnön Csodalámpás-Művének a „megdörzslése” után – a Mű létrehozását Követően – fedez föl.
7. A Fordító nem is annyira Aladdinnal, azaz a Szerzővel, hanem inkább a Csodalámpás, vagyis a Mű Dzsinnjével, a Műalkotás, a Lámpa Urával és Örözelkével, a Mű Genézisével, létrejöttét meghatározó Genius-szal van egyenes összeköttetésben és közvetlen – mondhatni: baráti, céhbéli és „kollegiális” – kapcsolatban.
8. A Fordító tehát a Palack-Csodalámpa-Mű Védőszellemének, a mindenkor Műalkotás

Dzsinn-jének-Genius-ának a *familiaris*-a, azaz: szellemi „családtagja”.

9. A Fordítót is ugyanaz az alkotó vezérlőszellem irányítja, mint a Mű spirituális Kincsét végtére is megszerző – és ezt állandóan gyarapító – „Szerző”.

10. A Fordító is – ugyanúgy, mint a „Negyven Rabló” – ismeri a Mű labirintikus Kincsésbarlangját megnyitó „szézámot”. A „Sze(r)-számot”.

11. A Fordító tudja, hogy a Művet létrehozó szellemi Mag – a „Szézámm” – Az, Ami a Sze(r)zót is mozgatja – őbenne is ott van, s őt is pontosan azonképpen állandó befolyása alatt tartja, mint az úgyszintén „távvezérelt” Szerzőt.

12. A Fordító tudja azt, hogy mi a „Szézámm”: más szóval a Fordító tudja azt, hogy mi a „Forrás”. A „For-ró Forrás”. A „Fortissimo”.

13. A Fordító tehát „Ali Baba” és „Aladdin” egy személyben. Azaz a megfigyelésből-tapasztalatlából-ellesésből adódóan megtudta-ismeri a Mű Mentális Bejárata – a Kapu, a Küszöb – „nevét” avagy varázsförmuláját, s eme megszerzett Tudás birtokában a Genius Szerzővel közösen ismert Szellemi Magjába be tud hatolni, vagyis: a Mű Mágikus Magja – a „Szézámm” – megnyílik előtte és számára is.

A Fordító képletesen szólva megtalálta, „megkap-ta” a „Kapot”.

14. A Fordító ugyanakkor mint Aladdin tud „Csodalámpást is dörzsolni”, ergo: le képes tisztítani a „Csodalámpás”-Műre ráakodott ezegetikai-hermeneutikai (értelmezéstani) Salakot – amit némely misztifikációkból élő szellemi régiségkereskedők „patinának” neveznek –: s képes arra, hogy a Csodalámpás-Művet a maga eredeti „fényezésében” újra megszólaltassa és megelevenítse: a Fordító által a Lámpa-Mécses-Mű megint a maga, mindent elárasztó csodafényében ragyog, újra él és újra... éleszt.

15. A Fordító tudja, hogy Ki a Szerző.

16. A Szerző tudja, hogy Ki a Fordító.

17. Mindketten tudják, hogy Ki-Mi-Micsoda a Mű Mágikus Magja, a Szerző Szézámmja, a Csodalámpa-Mű-Mécses-Fényt-Sugárzó-Gyertya Dzsinnje és Genius-a.

18. Mindketten tudják, hogy ki-mi-kicsoda a Forrás.

19. A Fordító a Forrást fordítja.
20. A Fordító a Forrásból merít.
21. A Szerző is.
22. A Fordító is.

ENRIC SORIA

Egy árnyék álma

Die Stumme eine Sprache fand

F. Schiller

Én nem szeretlek, költő. Verseid
nem vezérlik az álmat,
nem világítják meg szobáimat,
hol nincsen emlék, sem háromkirályok,
nem úzik el a szorongás perceit
a hab könnyed vidámságával.

Valamikor a versből
rejtjelet csináltál és megérezést:
a szépség sorsot, szó a jelt.
Egy más, talán szebb és bölcsőbb világ
lúktetett ebben titkos muzsikával,
mely így tárult fel, hogy magát kínálja.

Elpocsékoltál időt, verseket.
Nem írtad meg a költeményt.
A vágyott istenek
messziről csak nevetnek
az esendő és hiú emberségen,
mely becsmerli, vagy hívja őket.
Az el nem mondott szavakkal maradsz.
Nem gyógyítanak, nem simogatnak.

Én nem szeretlek, költő. Álmat
Más gondok itatják át, mikről nem tudsz beszélni,
s elhajtának, más bugyrok szülte árnyék,
amint a mozdulatlan ígéretek visszhangjai,
felvonuló fantomok, senki foglyai,
kiket az ítélet napján senki se szólít.

Jussanak majd eszedbe akkor a néma szók,
hajdanvolt költő, míg én elfeledlek
szeretet és bánat, sajnálat nélkül.
Ahogy tán minket is elfeled Isten.

PERE JOAN MARTORELL

Szeretlek, ám tudnod kell...

Szeretlek, ám tudnod kell, hogy nem izgat
egy csöppet sem, tudnod kell, hogy tűzbe tehetném
a szívem és nem égne el, mert sokat gondolkod rád,
mert előzőnőtt téged az érzés termékeny parazsa,
mely lelkem mélyéig árad belőled.
Talán kissé illetlen, és abszurd nagyon,
őszinte versemmel elmondani,
de hús-vér ember vagyok, nem tudom
megidézni melled s nem élesíteni fel a szavakat
a tapintás ősi varázslatával,
a kezekével: izzó, izzadt szerető-kezekkel;
nem tudom már kimondani, hogy ird meg az ígézetet,
fortélyos éji rituálét csinálni a szavakból,
s a hús vágyát elszabadítani.
Mert elmondani épp ebben a percben
szófeccsérítés vagy alkalmatlan volt tán,
most, hogy ismerjük a démonokat, kik hajszolnak minket,
és tüzes testünk megnevezhetetlen illatát.
Mondom mégis, hogy levezessem azt a lázat,
amit megszállott szív gerjeszthet
teljes erővel, és az érzések jogát,
a bizonyos örömmel, hogy veled
élek mindig és mindörökké érted...

JÁNOSHÁZI GYÖRGY fordításai

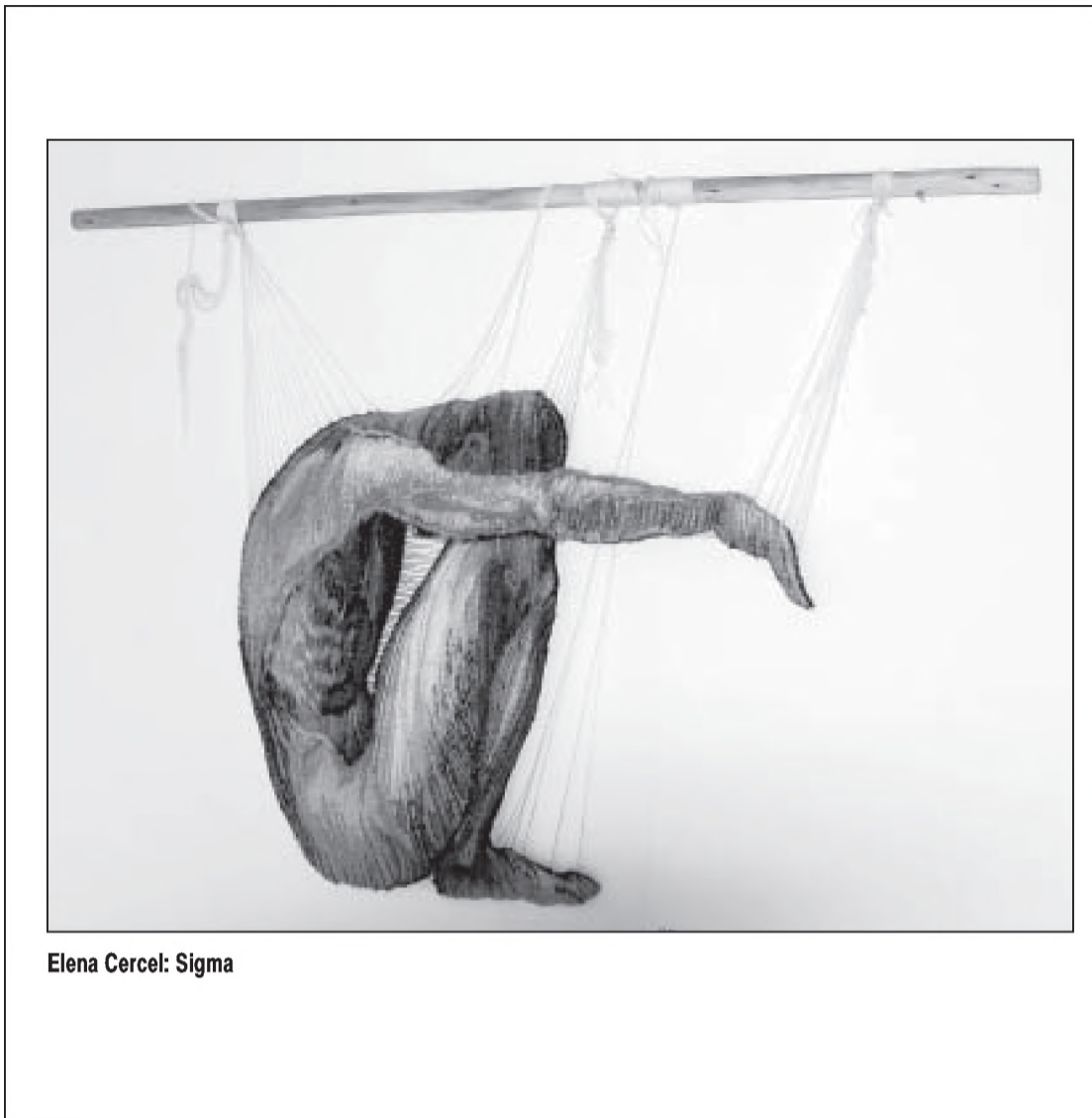
ZÉ DO ROCK

Rostonsült piranya brazil módra

Hozzávalók: 5 piranya, üvegyöngyök, tükör, videó, hifitorony

Elkészítés: először is be kell szerezni a piranyákat. nem könnyű dolog németországban. keresd a NORDSEE-nél vagy a hentesnél, valószínűleg nincs nekik. tehát repülj manausba az amazonas mellé, vásárolj horgászfelszerelést, bérelj csónakot és kezdj neki kanalazni. mindig kérdezd a parti járőrelőket vagy más csónakosokat, hogy mely folyók piranyatartalmúak. ha nagyobb csoportok ugrádoznak a parton, az két dolgot jelenthet: vagy szabadságon lévő riói lakosok röplabdáznak, vagy a híres-hírhedt yanomami-indiánok azok. ha van náluk labda és a naptól barnák, rióiak. nem kell velük vesztegetned az idődet, hacsak nem érzel hirtelen ellenállhatatlan vágyat röplabdázni. ha piranyák felől kérdezed őket, azt fogják mondani, hogy menj a manausi bordélynegyedbe, mivel a PIRANYA nekik utcalányt jelent. ha nincs labdájuk és születéstől fogva barnák, akkor indiánok, akik esőtáncot járnak. igyekezz minél gyorsabban eltűnni. ha nem sikerül elmenekülnöd, közöld velük, hogy békés szándékaid vannak, és csak egy pár piranyát szeretnél kifogni. meglehet, hogy ezt ugyanúgy fogják érteni, mint a rióiak, főleg, ha úgy nézel ki, mint egy turista, mivel a brazilok tudják, hogy a külföldiek mindig csak egy dologra gondolnak. talán nem is értenek majd semmit, merthogy nem tudnak németül, ilyenkor ébred rá az ember, milyen fontos lehet egy német-yanomami szótár. de nincs nálad, és most venni egyet az nem megy. tehát próbáld megnyugtatni őket, amennyiben üvegyöngyöket és tükört ajándékozol nekik. ha ezekkel nem tudnak mit kezdeni, és videót meg hifitornyot követelnek, adjál nekik. ha azután dollárt követelnek, adjál nekik. én legalábbis mindenképpen adnék nekik. ne adj nekik német márkát, az indiánok tudatlanok és nem becsülik az ilyesmit. hogyan, nincs nálad dollár és most elvisznek a főnökükhöz? a főnök meg sóváran méreget és a száját nyalja és az üstóriásra mutat? valahogy az az érzésem, hogy most már nem lesz semmi a rostonsült piranyából. ha katolikus vagy, mondj el 2 vagy 3 üdvözlégyet. ha protestáns vagy, hát protestálj. ha ateista vagy, szállj magadba, te istentelen gazfickó! szóval ha nem volt dollárod, nem kell tovább olvasnod. ha mégis volt nálad egy pár és meg tudtad békíteni ezeket a vadakat, akkor azt is meg fogják mondani neked, hol foghatsz piranyát. odakanalazol és kihúzd a bestiákat a vízből. mért pont most kellett beleesned a vízbe, nem értem. most már nem magyarázhatok el neked semmit, most már legfeljebb a piranyáknak magyarázhatom, hogyan készítsenek el egy német turistát: a húst, hozzá sót, borsot, petrezselymet és 1 kg krumplit egy lábosba tenni. gyenge tűzön kb. 30 percig főzni. egy serpenyőben két tojást sütni. á, abbahagyom, ti piranyák ide sem figyeltek. műveletlen állatok.

Fordította: **HUDY ÁRPÁD**

Elena Cercel: Sigma

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Korai avantgárd kísérlet Temesváron

1917-ben járunk. Néhány temesvári végzős diák egykoronás alapon irodalmi részvénytársaságot alapít az akkori főreáliskolában, és saját litografált folyóiratot indít. A tervezés kifogástalan: száz példány készül a lapszámból, a *Temesvári Hírlap* nyomdája mellett dolgozó Péglér nevű litográfus sokszorosítja. Egy lapszám ára 36 fillér, a havi előfizetés pedig a kolofon tanúsága szerint egy korona – amely havi háromszori megjelenés költségeit fedezné. Az első lapszám több írása alatt ott a biztató "folyt. köv." megjegyzés. A terveket azonban keresztülhúzza a zord iskolai direktor: az első lapszám megjelenése után annak rendje és módja szerint betiltja a kiadványt. Röviden így lehetne összegezni a *Holnap* című 1917-es temesvári folyóirat történetét (amely természetesen nem tévesztendő össze a korábbi nagyváradi kiadvánnyal). Nem is érdemelne talán különösebb figyelmet, hogyha szemléletében, nyelvében nem jelentene újdonságot, és nem előzné meg évekkal azokat a lapokat, amelyek Erdélyben és a Bánságban az avantgárd irodalomnak is teret biztosítottak – a kolozsvári *Napkeletet* (1920–1922), az aradi *Geniust/Új Geniust* (1924–1925) és a szintén aradi *Periszkopot* (1925–1926). Diáklapról van szó, természetesen. Kézzel írják, a kézírás sokszorosítják aztán nyomdai technikával. De az, aki főszerkesztőként jegyzi a lapot, Reiter Róbert, néhány éven belül a romániai költődésű magyar avantgárd költészet legjelentősebb, és minden bizonnyal legenigmatikusabb képviselőjévé válik.

„Ájult cafat a ma, / züllött rongy” – ezekkel a sorokkal indul a lapszám első szövege, amely a *Holnap* hív címet viseli. Háború van, az európai világrend alapjaiban látszik megbomlani. Kuncz Aladár éppen valahol az Ile d'Yeu-i fogolytáborban ismerkedik az új „renddel”. Kassák Lajos alig egy-két éve, 1915 óta jelenteti meg a *Tett* című folyóiratát, amely a magyar avantgárd mozgalom kezdetét jelenti: Ady egy évtizeddel korábbi provokatív fellépéséhez képest egy újabb provokációt, a magyar irodalmi modernség újabb állomását. Ebbe a közegbe, a saját épületéből kiköltöztetett iskola ideiglenesség-élményébe kell beleképzelni Reiter manifesztumszerű sorait, amelyek sokkolták az iskolaigazgatót. (Neki persze a rendnek vagy a rend látszatának az őrzésére volt mandátuma.) A *Tett* és a *Der Sturm* irodalmától érintett Reiter „világnézeti” szempontból is rokonszenvesnek talál-

hatta az új szövegeket, s a *Holnap* hív végén megfogalmazódó program kétségkívül e terjedőben levő gondolatok bánsági, multietnikus régióra való lefordítása: „Kemény hímek és szülő nőstények, / borzas fiúk s friss szüzek, / Germánok, Szlovákok, Románok / s mi mind, / kik föl a Halál izmosodott urrá, / nem tapasztunk többé / véres agyvelőnkkel / fölénk meredő gögössé / trónokat / s felszíva minden sebzett horizontot / sudaras életbe sűrűsödünk / az embervallásban, / kacagva tömjénezett hazug meséken.” A lap utolsó oldalán az irodalmi hagyományhoz fűződő viszonyát is megfogalmazza a szerkesztő, ugyancsak a korabeli avantgárd tradíció-szemléletével azonosulva: „A *Holnap* kiszakadás a múltból, fiatalok lombosodása a jövőbe. Mert vétek: kisodródni az időből. Hanem elhagyni a tegnapot és a holnap kerekébe küllődni. A múltból őrizzuk az értéket, de nem a tradíciót. Mert az igazi érték sohasem lapolus tradícióvá. És átérezzük a nagy közösséget; az atomszférát, amely áthív mindent. Ez adja meg munkánk szociális értékét. És művészi értékét ne mérje senki a régi fogalmakkal.”

A dikció, az elvek teljességgel összeegyeztethetők Kassák korabeli lapjainak irodalomszemléletével: az avantgárddal, amely akkortájt új, korábban a műveltség perifériára szorult rétegeket próbált megnyerni a művészetnek, egyszerre teremtve új nyelvet és új közönséget. A korszaklezáró attitűd, a korábbi művészi értékeknek a (korábban) domináns társadalmi rétegekhez való kapcsolása, s ezáltal történő hitel-lenítése évekig működőképes stratégiának bizonyult az avantgárd szerzők számára. Nem sokkal iskolai lapja betiltása után már a budapesti *Ma* hasábjain olvashatjuk Reiter Róbert nevét és verseit. 1918-tól kezdődően Kassák Lajos lapjainak egyik legaktívabb munkatársává válik.

Reiter életútja és műveinek sorsa egyébként regénybe illő. Mindaddig, amíg iskolába nem kerül, a családban gyakorlatilag nem is használja a magyar nyelvet. Sváb édesapja és szlovák anyja nyilván németül beszélnek a családban – az iskolai élmények hatására azonban, nem utolsó sorban olyan kiváló fiatal tanároknak köszönhetően, mint Turóczy-Trostler József, a magyar irodalmi kultúrában szocializálódik, és Adyt, majd Kassákot választva példaképül, magyar költővé válik. 1917-től Budapestre kerül, a Bölcsészkarra, szoros kapcsolatokat épít ki Kassák körével.

A Tanácsköztársaság bukása után, Kassákék szétoszóródásakor hazautazik Temesvárra, ahol újságíróként dolgozik néhány évig. 1922 és 1924 között Bécsben jár egyetemre, újra sűrűn publikál Kassák lapjában, a bécsi *Mában*. Anyagi gondok miatt újra hazakerül, újságírásból él, megbecsült német lapszerkesztővé válik Robert Reiter néven. 1926 táján bekövetkezik pályáján az a fordulat, amely később rengeteg találgatást, kérdést szül: nem ír több magyar verset – német költővé, publicistává lesz. A második világháború után sváb származása miatt Szibériába hurcolják kényszermunkára. Hazatérése után Franz Liebhard néven kezd publikálni, ezen a néven jelenteti meg aztán német nyelvű verseskötényeit, helytörténeti tanulmányait. Munkásságának ez a szakasza meglehetősen távol esik már az avantgárdtól: többnyire szabályos ritmusú, rímelésű verseket, „miniatűröket” ír. A hatvanas-hetvenes évektől kezdve Méliusz József rengeteget fáradozik azon, hogy Reiter magyar nyelvű életműve kiadásra kerüljön. Egy kiadói szerződés is készül a Kriterion Könyvkiadóval, a tervezett kötet végül mégsem jön létre. A magyar nyelvű életmű reprezentatív része – 44 vers – végül egy klagenfurti kiadónál jelent meg, német fordításban, 1989-ben (*Abends ankern die Augen*. Wieser Verlag). Reiter ugyanebben az évben, a decemberi temesvári forradalom idején hunyt el. Magyar nyelvű önálló kötete mindmáig nincs, versei ugyanakkor számszerűen is jelentős arányban vannak jelen a magyar avantgárd költészet Derék Pál, illetve Kálmán C. György által összeállított antológiáiban (*A magyar avantgárd irodalom (1915–1930) olvasókönyve*. Budapest, Argumentum, 1998., illetve *A korai avantgárd líra*. Budapest, Unikornis, 2000.).

Ezúttal nem térnek ki részletesebben a Reiter-költészet érett korszakának jellemzésére (ehhez lásd például *Az avantgárd kommunikáció változatai Reiter Róbert költészetében* c. tanulmányt az *Alföld* 2003. szeptemberi számában), inkább a korai temesvári folyóirat irodalmi anyagát veszem röviden számba. „Közöltünk novellát, fordításokat és műkritikát is. Fischer Vilmos kollégám, például, a *Der Sturm*-ból fordított a *Holnap* számára, míg későbbi sógorom, Krisztics György, a mezőgazdaságban foglalkoztatott orosz hadifoglyokról írt egy hosszabb történetet” – meséli Reiter egy Szekernyés Jánosnak adott interjújában, és ezek a megjegyzések azért is fontosak,

mert a lapszámban a szerzők és szerkesztők nevét csupán kezdőbetűk jelölik.

A *Holnap* hív című idézett programatikusan vers után ugyancsak Reiter-szöveg következik, *Ballada* címmel. Ebben a naturalista próza képei, kihagyásos mondat szerkezetei keverednek az expresszionista beszédmóddal: vers és próza határán jár a szöveg, amely egy munkás halálát jeleníti meg: „Meleg olajszag. Buborékos, nehéz levegő. Gépház. Félmeztelenül szemet lapátolnak. Tempósan. Szurtos nadrág ragad combjukhoz. [...] Az ordítás kisajog az udvarra. Élesen az égbe szúr. Felszökken a vért. Az arcokat vénültté torzítja. Megállítják a gépet; még morog. Elkapták! Összemorzsolta! Loccsant agyvelejét a falra köpte. A vér húscsapatokat ragaszt a kerékre. A szíra is, mely petyhüdt len. Az asszony jön valahol. Siet. Végigtörli homlokát, a blúzán kigombolt két gombot.” Ezek a szövegek, illetve *A Medve hozsánnája* című, ugyancsak Reiter által jegyzett próza tűnnek a leg-erőteljesebbeknek. Ez utóbbi lineáris történetként nemigen követhető: archetipikus képzetek (Tavas, Nyár, Tél, tűz, Medve stb.), illetve zsigeri reakciók mentén („A keze leaszott. Szája a gyomráig ásított sötét üreget. Dobhártyája petyhüdt volt. Nem doboltak rajta a leengőrezgések. De az orra! az orra! Beszaglott a pusztult Nyár nyúlós rothadt szaga.”) építkezik – inkább hangulatával, mint jelentésével hat. A képek itt is gyakran verssor-szerűek: „[a vér] vörös tóvá mélyítette a Napot.”; vagy: „A terhesre hízótt felhőkől éles esővesszők szúrtak alá.” A 24 oldalas lapszám többi írása (sorrendben: Sch. S. *Finale* című prózája, Fischer Vilmos *Szonett*, Krisztics György *A szomorú szerelem* című versei) inkább szecessziós-romantikus ízlésről tanúskodik. A *Magyar tanya harca* című Krisztics-próza népies hangfekvésben, némi Móricz-hatásról árulkodva szólal meg – sajátos szint csupán a világháborús történet-elemek, illetve a Kijevből származó, béresként dolgozó figurák jelentenek. A lap utolsó részében két fordítás olvasható, Sophie van Leer *Verse*, illetve Guy de Maupassant történetének, *A kis hordónak* a részlete, alighanem mindkettő Fischer Vilmos munkája. Ezt követi a már említett Reiter-írás, *A Medve hozsánnája*, végül pedig egy kritika a temesvári Zsidó Leányegyesület március 17-i hangversenyéről, G. S. tollából.

„Minden cikkért írója felelős” – állt még a lap kolofonjában. Reiter Róbert folyóirata korai avantgárd gesztusként kétségkívül beleírható a Reiter-életmű és a korai magyar avantgárd történetébe. A lap betiltása botránnyá alakítja a történetet, s a lapban olvasható Reiter-szövegeknek máig is érzékelhető az eretnek íze – és ez a mindenkorai avantgárd legfontosabb jellegzetessége.

FODOR SÁNDOR anekdotái

Fazekas Jánosnak az alábbi történet:

A hetvenes évek második felében esett. A boldog

emlékezetű Márton Áron püspököt meglátogatva, elmondta nekem, hogy bizonyos adminisztratív változtatásokat szeretett volna megvalósítani az egyházmegyében, például új lelki gondozót kinevezni Czirják Árpád – akkori kolozsvári káplán személyében – a gyulafehérvári teológiára, és még két, igen fontosnak tartott áthelyezést fogantatni. Az „állami szervek” azonban egyik intézkedésébe se egyeztek bele, majd pedig arra szólították fel Őt – hogy egyezkedjenek. „Mi is engedünk – Sfinția Voastră is enged”. Végül – beleegyezett abba, hogy ne Czirják Árpád (ma már kolozsvári kanonok-plébános, érseki helynök) legyen a fiatalok lelki gondozója – más esetben viszont a „szervek” engedtek. (Czirják Árpád akkor Kézdivásárhelyre került).

– Nem tudom, jól cselekedtem-e, hogy ilyenformán megegyez-

tem velük – mondotta végül a Nagy Püspök, kissé megtörtén.

– Mitagadás, hozzá való bizalma meghatott – de egyben fel is bátorított:

– Erről jut eszembe, Püspök Atya, engedje meg, hogy átadjam Fazekas János üzenetét: Arra kéri Önt, ne engedjen nekik. Ne egyezkedjék velük (mármint a pártirányította állami szervekkel). Püspök Atyának nagy tekintélye van a határokon messze túl is. A diktatúra fél Püspök Atyától. Ha megint bele akarnak szólni az egyház belső életébe – vagy korlátozni próbálják Püspök Atya intézkedéseit – zsarolja meg őket azzal, hogy lemond. Ettől félnek talán a legjobban.

Aron Püspök arca megenyhült.

– Kérem, mondja meg a Miniszter Úrnak, köszönjük, hogy gondolt és gondol reánk.

– Őszintén szólva – nem kenyerem a szélhámoskodás, hi-

szén Fazekas János miniszterelnök-helyettes, akkor emellett élelmezési miniszter is, akit a Diktátor azért túrt meg a párt- és államvezetésben, mert nem számított lehetséges vetélytársnak, „trónkövetelőnek”, ugyanakkor kiváló szervező volt, akinek időnként még azt is megengedte, hogy „vitasson” egy-egy „zseniális elgondolást” – nos, Fazekas kedvelt engem. Már egy alkalommal üzent is általam a Püspöknek, hogy a teológián tanítsanak magyar irodalmat is (amit én bölcsen nem adtam át, hiszen ilyesmire nem kellett a Nagy Püspököt „kivülről” biztatni) – de ez az üzenetet, amit átadtam – épp nem küldte Fazekas. Első bukaresti utam alkalmával (írószövetségi ügyekben szinte havonta jártam akkoriban a fővárost) – felkerestem Fazekas Jánost – hogy legalább tudjon a dolgokról.

– Kegyelmes uram (négy szemelköz, tréfásan mindig így szólítottam) kigyelmed ismét üzent általam Áron Püspök úrnak. Át is adtam pontosan az üzenetet. Köszöni.

– Fazekas meglepetten nézett rám.

– Megint üzentem? Aztán mit üzentem most a püspöknek?

– Azt, hogy ne hagyjon bele szólni az Egyház ügyeibe – és elismételtem, emlékezetem szerint szóról-szóra, „üzenetét”.

– Ezt üzentem?! – hökkent meg Fazekas, majd elnevette magát. – Tudod mit? Jól üzentem.

Két-három év múlva temették Márton Áront.

Fazekas János koszorút küldött a temetésre. Ezt már nem tudta elnézni neki a diktátor. Fazekast rövid úton nyugdíjazták – félreállították, ha jól tudom – még abban az évben, 1981-ben, vagy 82-ben.

– Köszönöm, naccsága. Szívesen látom.

– Ó, köszönöm. Én már ebéd után vagyok. Aztán, mi járatban van itt a bácsi?

– Én a búcsúra jöttem, naccsága.

– Mondja bácsi: Hisz-e maga az Istenben?

– Hiszek, naccsága.

– És mondja: Láta már az Istent?

Ilyesmirel mégsem lehet csak úgy szalonnázgatás közben csevegni. Az öreg összekaltintotta a biciskáját, kendőbe tette a falnivalót, azt be a tarisznyába, majd derűsen a válaszra váró Demokrata Néniire pillantott:

– Tudja-e mit, naccsága?! Én a naccsága p...t (kimondta szép kerekén, mijét) se láttam, mégis tudom, hogy van!

Becsületére válják

Rögtön a második világháború után, 1945-től egyre nagyobb tömegek gyűltek pünkösdkor Csíksomlyóra, a búcsúra. A Párt – ennek nem örült. És elküldötte – 1946 pünkösdjén a Magyar Népi Szövetség aktivistáit – ahogy akkoriban hívtuk őket: a „nagybakancsos felvilágosítókat”, egytől egyig megbízhatónak vélt pártembereket, magyarazzák meg a félrevezetett dolgozóknak, hogy ez az egész miszticizmus mindössze porhites az emberek szemébe, a búcsúra való zarándoklás, merő időpocsékolás. Imádkozni – ha már valaki szükségét érzi az ilyesminek – otthon is lehet.

A Csíkszeredából Somlyóra vezető Székútja elején, harmadik szomszédunkhoz beköltözött volt a háború után egy család. Nevükre

„Felvilágosító munka”

már nem emlékszem, mintha az egyik fiacskájukból kiváló jégkorongozó is cseperedett volna. De tartozott a családhoz egy 40 körüli hölgy is, igen buzgó aktivista, aki engem is biztatgatott, hogy szóljak neki, ha a tanárok az „új világ” ellen „mesterkednek” – mert majd ellátjuk a bajukat. A hölgyet egyébként „demokrata néni”-ként emlegettük. Ő is lelkesen csatlakozott a „nagybakancsos” brigádhoz, amelynek feladata lett volna, hogy a búcsúra gyülekezőket a szellem erejével kiábrándítsa hitükből, lebeszélje őket a Mária-tiszteletről. A dialektikus és történelmi materializmus ellenállhatatlan fegyverzetében kívánt leszámolni a „miszticizmussal”.

Egy nappal – pünkösöd szombatja előtt, pénteken délután volt. A Székútnál – tömeg. Demokrata Néni azonban, mint jó stratégia – előbb az egész terepet szemrevételezni kívánta, mielőtt „akcióba” kezdene. Végigment a zsúfolt falun, el a kéttornyú templom mellett, egészen a Kissomlyó-tövében lévő borvízig, ahol óriási tömeg tologott a forrás körül. A Kissomlyó oldalában sokan üldögéltek – falatoz-gattak. Fiatalok – idősebbek. Demokrata Néni kinézett magának egy békésen szalonnázgató öreg székely embert. No...– ezzel bizonyára szót érthet, ez bölcs embernek látszik. Odament, köszönt, ahogy illik.

– Jó napot, bácsi. Jó étvágyat kívánok.

FERENCZ ZSUZSANNA

Kik és Mik

9.

Mik egyik nagybátyja Svájcba menekült a második világháború után, P.J. egyik nagynénje pedig Olaszországba.

A nagybácsinak nyáron volt a születésnapja, a nagynéninek télen.

Tekintettel a születésnapokra, Mik a szocializmusban télen kért (de nem kapott) ütlevelet, P.J. pedig nyáron. Ő se kapott passzust. Viszont Mik sízni szeretett volna, P.J. pedig úszni. Ezért Mik azt mondta P.J.-nek:

– Elcserélném nyári nagybácsimat téli nagynénire.

Elcserélték. Ütlevelet továbbra sem kaptak. Sőt, a nagybácsi Olaszországba költözött, a nagynéni viszont Svájcba. A születésnapjuk maradt a régi.

– Talán ez az oka annak – gondolta Mik –, hogy megszünt az ős és a tavasz, de a tél meg a nyár sem a régi.

10.

Kik mindig megörvendett, ha apróka délibábot, aranylós csillámport, kósza lilás kódot, méterhosszú ökömtyát látott. Tudta, az ő gondolatai voltak ezek, most pedig gazdátlanul ögyelegnek a nagyvilágban. De néha még felkeresik őt.

Saját bőrén megtapasztalta, mennyi sok időt elnyelnek a gondolatok, a képzelgés. Szerette volna visszakapni az elnyelt időt. Gondolta, ha lenyeli a délibábot, csillámport, kódot, ökömtyát, akkor visszakapja az éveket.

De csak kannibálnak érezte magát. Vagy egy olyan országnak, amelyet valakik egy hosszabb békét követően megszüntettek.

(Folytatjuk)

Kettő Groza János: Dalok a meg sem születetteknek

ADRIENNE RICH

Hatalom

(Power)

Történelmünk üledékében élni

A markológép omló ároktalból borostyán üveget vetett ki melankólia vagy láz tökéletes százéves gyógyszerét e klíma telet e földön átvészalni vele üdítő

Marie Curie-ről olvastam: tudnia kellett hogy sugárzás okozta kórban szenved hogy testét évekig bombázta az elem amit ő finomított Végig tagadta úgy tűnik a két szemét fedő hályog okát ujjbegyeinek felrepedt gennyező bőrét hogy kémcsövet, ceruzát sem lehetett fogni

Híresen halt meg sebeit

tagadva

tagadva:

sebeit hatalmával egy helyről kapta.

Miracle fagyalt

(Miracle Ice Cream)

Jön a Miracle kocsis a kis utcán, mögötte Scott Joplin ragtime-gyöngy pereg, és ugye boldog, ő, igen a szíved egy darabja.

Vedd, amit adnak: szoba árnyékában lehajló asszony lágyan ringó melle. Korán olvad az alkony gyöngye el. Késő, ülsz, esti híradót szemelgetsz, félkész csodát, kísértet-forradalmat, a szíved maradékát.

Bűnben élni

(Living In Sin)

A lakás rendben tartja majd magát – gondolta, a szerelembútoron semmi por. Féleretnenség: csapot csendesebbnek, ablakot tisztábbnak kívánni. Tálon körte, perzsa kendő a zongorán, az élénk vicces egérre leselkedő macska egy szóra odébb sétált. Nem az, hogy ötkor nyikorog a lépcső jön-megy a tejesember; hogy a fényben a tegnapi esti sajtormorszák a három árnyékpallack vonala nagyon éles, a konyhapolc tányérai közül bogár néz vissza – küldött a burkolat távoli falujából... A férfi közben ásított, tucat hangot fogott a billentyűzeten jelentvén: mind hamis, vállat vont a tükörnek, szakállát dörzsölte, leugrott szivarért, őt meg csak gúnyolták a foncsordémonok míg ágyat vetett és talált egy törölt leseperte vele az asztalról a port, a kályhán pedig kifutott a kávé. Estére visszatért a szerelemhez, ha nem is teljesen, de éjszaka megébredt néha, figyelte: a reggel a hajthatatlan tejesember hogy jön fel fel a lépcsőn.

Fordította LÁSZLÓ NOÉMI

SZÁNTAI JÁNOS

A falu

„Tudjuk, ma még nem mindenkinek jut!” Ez a felirat áll falunk mindkét határában, a be- és kivezető út mentén. Bár a be-, illetve kivezető minőség nézőpont kérdése, amint azt megboldogult dédapám, Kiss János előjáró a táblák elhelyezése idején megjegyezte. Ez az első összetűző összetett mondat, amit a falu lakói a soron következő nemzedékeknek megtanítottak, noha az idők során értelme homályossá vált, és az emberek lassan úgy kezelték, mint egy népdalt. A mindenkor táblabíró egyetlen és legfontosabb feladata a tábla rendben tartása és a felirat időnkénti újrafestése. Az előjáróság nagyobb gondot fordít erre, mint a be-, illetve kivezető út karbantartására. A magyarázat egyszerű: az utat sem mi, sem mások nem használják évszázadok óta. Megboldogult nagypám, Kiss János előjáró gyakran mondogatta: *Az élet megdőbentően rövid. Most, ahogy visszaemlékezem, úgy összezsugorodik, hogy például alig értem, fiatal koromban hogyan szánhattam rá magam arra, hogy a szomszéd faluba lovagoljak, és ne féljek attól, hogy – eltekintve a szerencsétlen véletlenektől – még a megszokottan, szerencsésen eltelt élet hossza sem lesz elegendő egy ilyen lovaglásra.*

Viszont a feliratban rejülő, fokozatosan mítikus kódokba burkolózó jelentés a legszárdabb összetartó erőnek bizonyult a megbóltatások nehéz óráiban. Az utolsó előtti, falunk pusztá létét veszélyeztető válság negyven évvel ezelőtt következett be. Pontosan emlékszem az eseményekre, hiszen suttyóként magam is részt vettem bennük. Ma sem tudja senki, mi módon, de híre kelt, hogy nagypám legendás szomszéd faluja valóban létezik. A fiatalok, főként a házassalandó legények, lelkesen indítványozta a szomszédolást. Megboldogult apám, Kiss János előjáró, minden tekintélyt latba kellett hogy vesse, hogy meggyőzze a nyugtalankodókat: olyan, hogy szomszéd falu, nem létezik. Ma is fülembe csenge-

nek a lélekemelő szavak: Emberek. Gondolkodjatok. Látjátok az utat? Nem látjátok. Na hát akkor. Azért nem látjátok, mert senki sem jön rajta. Nem jött, és nem is fog jönni. Ha pedig nincs út, hogyan létezhet szomszéd falu? Ékesszólásának hála, közösségünk megmenekült a nyílt lázadásból.

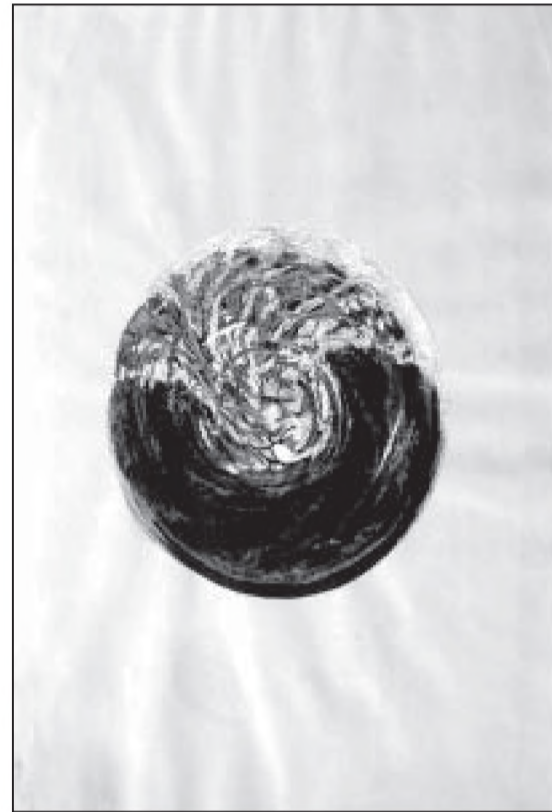
Egyébként békésen zajlott falunkban az élet. A lakosok művelték a földeket, legeltették a jószágot, házasodtak, gyermekeket szültek, majd eltávoztak az élők sorából. Ha időnként – megjegyzem, egyre gyakrabban – túl nagy fejű gyermekek születtek, a mindenkor előjáró inspekcója után (a Nagy Válság előtt ezt a tisztséget én, Kiss János láttam el) a szülők a falu nevezetességébe, a Feneketlen kútba dobták félresikerült pulyáikat. Ilyenkor a falu aprajánagyja összegyűlt a Fő téren, a kút körül, és kórusban elénekeltük a dédapám szerelte népdalt. Egyetlen szem sem maradt szárazon, amint pacsirtaként az ég felé szállt a dal: Tudjuk, ma még nem mindenkinek jut! Előjáróságom utolsó évtizedében ugyan némi elégedetlenségre adott okot a kútból feltörő szag, de egy tölgyfa kupak elhelyezésével kiküszöböltem a bajt, részben legalábbis.

Békésen zajlott az élet a faluban, mondtam. És igazat is szólok, hiszen a hazugság bűn. Béke volt a Nagy Válság bekövetkezésének pillanatáig. Öt évvel ezelőtt, Szent Mihálykor ugyanis eltűnt özvegy Kiss Jánosné. Eltűnése körülbelül akkorra volt tehető, amikor a felvételről – vagy az alvételről, nézőpont kérdése – tisztán kivehetővé vált a sötét csík. Ott jelent meg, ahol annak idején a faluból ki, vagy oda bevezető út vezetett bele a távolba. Felűnése némi nyugtalanságot gerjesztett a falu békés lakóiban, ám előjáróként sikerült megnyugtatom a kedélyeket, mondván, hogy a csík nem egyéb

déliháznál. Röviddel ezután sírva állított be hozzám Kiss Jánosné, mondván, hogy férje, Kiss János földműves eltűnt. Megpróbáltam megnyugtani a zokogó asszonyt, de felmenőim ékesszólása e válságos pillanatban elhagyott. A faluban rebesgetni kezdték, hogy a csík nem más, mint a szomszéd falu. Hiába idéztem fel a lakosoknak nagypám és apám gondolatait, hiába ismételttem, hogy amit látnak, nem több egyszerű, ám annál ártóbb délibáznál. Végül elkeseredésemben addig mentem, hogy meggyőztem Kiss János lelkész, hirdesse ki a szöszékről: a sötét csík az ördög műve. Am három évvel ezelőtt, egy illatos tavaszi reggelen a lelkész is eltűnt. Ekkorra már hetven Kiss János és Kiss Jánosné szerepelt az általam vezetett hiánylajstromon. Kidobtam a faluban – Kiss János kisbíró ugyanis még korábban, Karácsony előtt, igen, ki kell mondanom a rettegett szót, megszökött –, hogy aki falunk szökés általi elárulás bűnében vétkesnek találtaik, a törvény értelmében meghatározatlan ideig szabadságvesztésre ítéltetik.

Tavalyelőtt Luca napja körül aztán furcsa csendre ébredtem kora hajnalban. Amikor a dobbot verve kiértem a Fő tere, ráébredtem a szörnyű valóságra. Mindenki megszökött. A faluból a sötét csík felé vezető út helyéhez siettem, de senkit sem láttam. Csak a sötét csík meredt felém fenyegetően.

Az azóta eltelt két év alatt a sötét csík egyre szélesebb és magasabb lett. Mintha közelebb jött volna. Ha szememet beárnyékoltam, délidőben templomtornyokat és háztetőket véltem felfedezni benne. Hát mégis igaz, hasított belém a felismerés. Azóta készülök a védelemre. Leoltom az állatokat, felégettem a termést, megmérgeztem a kutakat, és fegyverrel a kézben alszom nap mint nap. Várom. Édes Istennem, mi lesz velünk?

Lehoczki Jarmila: Kör IV.

ZSIDÓ FERENC

Történet békával, anélkül

Csáth Géza után, szabadon

Tudja, undorodom a békától. Mert nyálás, mert kiszámíthatatlan, ide-oda szökik, nem képes vesztet ülni, fene rossz nevelése van az átkozottjának. Gyűlölem is – hisz tudja, alapos okom van rá... A békát irtani kéne. Ha nem lennék ilyen szerencsétlen helyzetben, megalapítanám a Békairtó Intézetet. Szeretett feleségem emlékére... Mindenféle békát irtanék, de főleg a szőrösöket. Mert azok bajt hoznak. Nem hallotta? Tényleg nem hallotta? Ha éjszaka bemásznak egy házba, ott hamarosan meghal valaki. S azok az undokok mindegyre bemásznak valahová. Ráadásul rejtőzködnek, átalakulnak, hogy megtévesszenek. A frász esne beléjük! Hogy az a...

Jó, megnyugszom. S ha már ennyire akarja, elmesélem aprólékosan, hogy jártam... Jó, nem hagyok ki semmit, a legapróbb részletet sem. Pontosan emlékszem mindenre. Tudom, tudom, minden fontos lehet. Minden. Az az egész lidérces éjszaka, mely megváltoztatta az életem. Rendben, lassan beszélek, hogy lehessen feljegyezni mindent, ha már úgy akarják. Persze, az igazat, és csakis az igazat mondom.

Egy áprilisi esős éjszakán történt. Váratlanul, megmagyarázhatatlanul felriadtam álomból. Alattomos rettegés lopózott be bordáim alá, melynek kezdetben nem ismertem az okát. Sehol semmi mozgás, nesz; nem volt, mi megzavarjon, rosszat sem álmodtam. Mégis, mégis... Rossz érzés nehezedett rám. Idegesen hanykolódtam az ágyon, párnámat igazgattam, ide-oda forgolódtam. Szívem hevesen dobogott, fejemben nyomást, ideges lüktetést éreztem. Számolni próbáltam, aztán mélyeket lélegezni, de nem tudtam megnyugtani magam. Egyedül voltam a szobában – a feleségem a konyhai heverőn aludt – így nem volt, kinek elmondjam, milyen megmagyarázhatatlan félelem kerített hatalmába. És akkor meghallottam. Azt a hangot... Gyereksíráshoz vagy beteg állapot nyögéséhez hasonlított, de volt benne valami kihívó, szemtelen zöngé is. Begörcsöltem, a hideg végigszaladt rajtam, a tarkómtól az ágyékomig. A hang erősödött. Felállt tőle a szőr a hátamon. Először úgy tűnt, valahonnan az ágyam fejtől vagy a ruhásszekrényből vibrál elő, de aztán be tudtam azonosítani: a konyhából származott. Onnan szivárgott be, minden rést megtalálva, egyenesen az agyamba tódulva. Felugrottam az ágyból, s kirohantam a konyhába. Feleségemet nem találtam a heverőn – görcsös rémületben eszembe sem jutott gondolkodni rajta, hol

lehet –, de az asztal alatt megpillantottam azt, amitől félttem. Tudja mit, ugye? Egy nagy, vörösbarba színű, szőrös békát. A szőrök fölfelé meredtek, tarajként borzolódtak. Pont olyan volt, amilyennek elmesélték azok, kiket balszerencséjük összehozott vele. Legálább kétfelnyernyi nagyságú, dülledt szemű gonoszság. Teste halotti bűzt árasztott, szájából öblös, az egész konyhát betöltő hangok áradtak ki, melyek hatására kiment az erő a lábamból. Kihívóan, felém fordulva brekegett, olyan megátkozottsággal, mintha valami felső hatalom parancsának tenne eleget. Hangja befönt, körülölelt, akár a polip karjai. Tudtam, a halált hozta. Amint már mondtam: akinek a házába belopózik, ott valakit rövidesen kivisznek a temetőbe. Nekem a feleségem volt az egyetlen kincsem, bár olykor úgy éreztem, már elveszítettem... Igen, még mielőtt... Olykor olyan távol kerültünk egymástól, de azért szereltem! Tudtam, őt akarja elragadni tőlem ez az undok varangy. Drága feleségem!, sajdult fel bennem ekkor, miért is szeretsz mindig nyitott verandaajtóval aludni?! Kihívtad magad ellen a sorsot, de nem baj, mert én harcba szállok veled, megmentelek, nem hagyom, nem hagyhatom, hogy elragadjon a halál. A szerelem, a féltés visszaadta erőmet, elűzte görcsös rémületemet, ráugrottam a békára, leszorítva

hideg, undok testét. Vad bömbölésbe kezdett, ide-oda vergődött, hosszú szőrei belevágtak húsomba. Rémületemben elengedtem, nyomban beugrott a heverő alá, s közben csipős, vakító varangyedvet lövellt a szemem közé. Üvöltöni kezdtem fájdalommban, közben egyre jobban hatalmába kerítte a düh. Végzek veled, csak azért is, hörögtem a szemem törőlgelve, közben valami fegyver után kutatva. Szerencsére rövidesen megpillantottam a kisbaltát, melyet feleségem a konyhában, a heverő mellé támasztva tartott. Egyik kézzel megragadtam, másikkal félrelódítottam a heverőt, hogy férjek hozzá a varangyhoz. Azonnal továbbugrott, közben abba nem hagyta gyászos, ugyanakkor csúfondáros brekegését. Olybá tűnt, hogy játszik velem, hogy gúnyt űz belőlem. Felemeltem a baltát, teljes erőből lesújtottam. Félreugrott, a balta éle szikrát vetett a konyha mozaikján. Mire utána fordultam, hogy újra lesújthassak rá, hátulról felugrott a nyakamra, rám tapadt, s a tarkómnál belém harapott. Egyetlen, hosszú, hegyes fogat éreztem húsomban. Vérem kiserkent, lecsordult a gerincemen. Üvöltve hátranyúltam, megmarkoltam, nem törődve a tenyerembe vágó szőrökkel, letéptem a nyakamról, lenyomtam a földre, s lesújtottam rá. Eltökélt, összeszorított fogakkal. A balta az ujjaimat is érte, de nem kaptam el a kezem, nem engedtem el a varangyot, nehogy megint továbbugorjon. Útsemre teste nagyot reccsent, s zöldes vér lövellt ki belőle. Arcomra, számba is jutott belőle: csipős volt, ugyanakkor édeskés. Emelyegni kezdtem tőle. Persze, a munkát azért nem hagytam abba: vagdostam, lemetszettem a lábait, szétlapítottam a fejét; nagy,

düldelt szemei szétfolytak, belei és szervei kivartogtak a seggén, száján zöld színű habokat okádott, bőre, húsa cafatokba szakadt, csakúgy röpködött szét szapora mozdulataim eredményeként, de én csak csaptam és vágtam, míg nem megszűnt rángatózni, míg végül csak egy szétfrancsrozott, felismerhetetlen, bűzös zöld tömeg feküdt előttem. Igaz, akkorra az ujjaimat is szétfaricskáltam. Felálltam, ingem ujjával letöröltem arcomról a béka zöldes, emélyítő vért, s betámolyogtam a szobába. Reszkettem az izgalomtól és a fájdalomtól, ugyanakkor meg is könnyebbültem valamelyest, mert úgy véltem, sikerült megmentenem szeretett feleségemet a biztos haláltól. Roncsolt végű ujjaimat úgy, ahogy átköttem egy zsebkendővel, végighevertem az ágyon, testem lassan megnyugodott, a tudat, hogy a bajt elhárítottam, békével töltötte el lelkemet, rövidesen elaludtam. Aztán a többi magam se értem. Reggel kimentem a konyhába, s a feleségemet vérbe fagyva találtam. Karja levágva, testén, fején tucatnyi seb, melle összeszorcsolva. Szemében a halál iszonyata. A béka pedig sehol. Elsápadtam, rájöttem, ez a varangy utolsó húzása, nagy csele: holtában átváltozott a feleségemé. Csúffá tett. Megleckézett. Hiába próbáltam távol tartani, elűzni a halált, nem lehetett.

Azt mondja, nem volt ott semmi béka? Azt mondja, ilyen béka nincs is? Azt mondja, én akkor valójában a feleségemet francsrozottam szét? Lázálomban, elborult aggyal? Azt mondja, hiába rimánkodott, sikított, hiába próbált meg védekezni, valósággal szétvertem a fejét a baltával? Gyűlölettel, szadista hajlamomat kiélve? Azt mondja, a feleségem rettegett engem, azért aludt a konyhában, baltával a heverő mellett, késsel a párnája alatt? Azt mondja, ne próbáljam menteni magam azzal, hogy a béka átalakult, fölvetta a feleségem alakját? Azt mondja, huszonöt év börtön jár ezért nekem? Hogy ott majd továbbszóhatem a békás mesét, hitelesebb verziókat találva ki? Jó, ne higgyen nekem. Az igazat mondtam, a szintiszta igazat, az, hogy kételkedik szavamban, nem érdekel. Az sem, hogy hülyének vagy hazudósnak, esetleg mindkettőnek vél. Tudja mit, én sem hiszem, amit felvázolt most! Hogy tudomása van róla, már régóta rosszul egyezünk, a feleségem el akart válni, de én megtöltöttem, megfenyegettem? Ugyan, badarság! Imádtam őt! Hozzá nem nyúltam volna soha! Nevetéses vád, hogy én törtem az életére!

Majd meglátja, hogy igazat beszéltem, hogy igenis van ilyen szőrös béka, amikor megjelenik magánál. Undokul brekegve. A falakból is hallani fogja a hangját. Akkor, akkor majd eszébe fog jutni, amit meséltem. És maga is szét fogja francsrozni, elszántan, összeszorított fogakkal; pépesre fogja verni, ekképp próbálva meg elhárítani a bajt, távol tartani a halált, de nem lehet, ó nem lehet, a fene ette volna meg, jaj, édes kicsi feleségem...

David Carol: Kompozíció

HERTA MÜLLER

Almagóz

A háború előtt egy almafa állt a templom mögött. Ez egy olyan almafa volt, amely megette az almáit. Az éjjelióri apja is éjjelióri volt. Egy nyári éjjel arra lett figyelmes a sövénykerítés melől, hogy az almafa kitérte a száját. És megeszi az almáit.

Reggel az éjjelióri nem feküdt le. Egyenesen a falu bírójához ment. Elmesélte, hogy az almafa a templom mögött fölfalja a saját almáit. A bíró nevetett. Es nevetés közben rángatózott a szempillájára. De az éjjelióri ezen a nevetésen át is meghallotta a félelmet. A bíró halántékán már kopácsolnak az élet apró kalapácsai.

Az éjjelióri hazament. Ruhástól feküdt az ágyába, elaludt, és az izzadságában fetrengett.

Míg aludt, a bíró halántékát már véresre is dörzsölte az almafa. Szemei kipirosodtak, és a torka kiszáradt.

A bíró a levesben almákat látott úszkálni. Lenyelte őket. Majd megverte a feleségét.

Ebéd után nem tudott elaludni. Becsukta a szemét, de a falon át is hallotta a fakéreg hangját. Egy sorban, köteleken lógva hintáztak, és almát ettek.

Estére a bíró összehívta a falugyűlést. Az emberek gyülekeztek. A bíró kinevezte az almafaórzó bizottságot. A bizottság tagjai: négy gazda, a pap, a tanító, valamint a bíró.

A falusi tanító beszédet mondott. Tudományosan a bizottságot Nyáreggel Bizottságnak nevezte. A pap kissé vonakodott az almafaórzéstől. Három keresztet is vetett. „Az Isten bocsássa meg a vétkeket” – mondta. Azzal fenyegetőzött, hogy másnap bemegy a városba, és jelenti a püspöknek ezt az istenkáromlást.

Azon az estén későn sötétedett. Olyan forróság volt, hogy a nap alig találta meg a saját végét. Az éjszaka egyszer csak kiserkent a földből, és betakarta a falut.

A bizottság tagjai végigkúsztak a sövénykerítés mellett, letelepedtek a fa alatt, és próbáltak eligazodni az összegabalyodott ágak között.

A bíró a fejszéjét szorongatta, a parasztok vasvilájukat a fűbe dobták. A tanító a viharlápja mellett, fűzetel és ceruzával a kezében egy zsák alatt ülve a jelentését írta. Fél szemmel egy huvelykujnyi lyukon keresztül figyelte az eseményeket.

Az éjszaka testesedett. Úgy tűnt, hogy még az égboltot is elúzi a falu határából. A bizottság tagjai a félig kiűzött eget kémlelték. A tanító a zsebórájára nézett. Már majdnem éjfél, és a toronyóra még egyszer sem ütött.

A pap megállította az órát, a fogaskerekek nem mérhetik a bűn perceit. A csend felháborította a falut. Egy lélek sem tudta lehunyni a szemét. A kutyák az utcán kóboroltak. Nem ugattak. A macskák a fákon kuorogtak, és figyeltek villogó lámpaszemekkel.

Az emberek a szobáikban maradtak. Az asszonyok, ölükbet gyermekeikkel rohangáltak ide-oda a meggyújtott gyertyák között. A gyerekek nem sírtak. Windisch Barbarával a híd alá bújt.

Éjfélkor a tanító a zsebóráját figyelte. Kidugta egyik kezét a zsákból, és odaintette a bizottság többi tagját. De az almafa meg se moccant. A bíró hosszú hallgatás után megköszönte a torkát. Az egyik parasztot a dohányosoknál megszokott, heves köhögés fogta

el. Gyors mozdulattal letépett egy marék gatz, és a szájába dugta. Eltemette a köhögést.

Éjjel kettőkor az almafa remegni kezdett. Ott fenn, ahol a törzs elágazik, kinyílt egy száj. Épp úgy, ahogy az éjjelióri mesélte. A száj nekilátott az almáknak.

A bizottság hallgatta a csámcsogást, miközben a falon túl a templomkertben tücskök ciripeltek.

A hatodik alma után a bíró odaugrott, és fejszéjével belecsapott a szájba. A parasztok vasvilájukat a magasba emelték, és felsorakoztak a bíró mögött.

Egy sárga, nedves fadarab kergestől hullott a fűbe.

Az almafa szája becsukódott. Anélkül, hogy bárki is látta volna mikor, és hogyan. A tanító kibújt a zsákból. A bíró szerint, legalább neki, mint a falu tanítójának látnia kellett volna.

Hajnali négykor a pap hosszú, fekete csuhájában, nagy fekete kalapjával, fekete akataskájával, lesütött szemmel, sietett az állomásra. Közben csak a járda köveit figyelte. A méz világitott. A derengés már a falak mellett állt.

Három nap múlva megérkezett a püspök. A templom megtelt. A hívek meredten figyelték, amint a püspök végigvonul a padok között, egészen az oltárig, majd felmegy a szószekekre.

Nem imádkozott. Csak annyit mondott, hogy elolvasta a tanító jelentését, és már tanácskozott az Úrral. „Ezt már régóta tudja az Úr” – ordította. „Emlékeztetni akart Ádámra és Évára” – sottogta tovább. „Es mondá az Úr: Az ordóg az almafában van”.

A püspök egy latin nyelvű levelet írt a papnak. A pap felment a szószekekre, és felolvasta. Az éjjelióri apja azt mondta, hogy a latintól úgy megnőtt a szószeke, hogy a pap hangja már nem is hallatszott.

Aztán a pap lehunyta a szemét, összekulcsolta a kezét, és latinul imádkozni kezdett. Majd fáradt arccal lejött a szószekekről. Kicsinek tűnt. Odafordult az oltárhoz, és azt mondta: „Nem vágthatjuk ki az almafát. Meg kell égensük.”

Pedig az öreg szűcs szívesen megvette volna. De a pap már döntött: „Az Úr szava szent. És a püspök is tud a dolgról.”

Estére a férfiak egy székér szalmát hordtak az almafa köré. Négy paraszt körbekötözte a fátörzset, a polgármester pedig egy létráról szalmával szórta be a fa koronáját.

A pap az almafa mögött imádkozott fennhangon. A kórus a sövénykerítés mellett sorakozva hosszú énekeket énekelt. Annyira hideg volt, hogy énekük fuvalatként az ég felé szállt. Az asszonyok a gyerekekkel halkán imádkoztak.

A tanító egy égő forgáccsal alágyújtott a szalmának. A lángok belekaptak a szalmába, és egyre nőttek és nőttek. Gond nélkül, recsegve-ropogva nyelték le a fa kérget is. A fa koronájának lángra még az eget nyaldosta, amikor a Hold elbújt.

Az almák felfűjódtek és szétrobbantak. Az almálé sísteregve jajgatott, mintha eleven húst égettek volna. A bűz csípni kezdte az emberek szemét. Az éneket köhögés szaggatta szét.

A falu az első esőig dunszolóddott. A tanító lejegyezte a jelenséget, és tudományosan „Almagóznek” nevezte.

Nyaryl a család

Üdvözlettel a napos tengerpartról. Szerencsésen megérkezünk. Szép idő van. Az étel jó. A kántin a földszinten, a strand épp a hotel mellett.

És anya nem hagyhatta otthon a köntösét, az otthonkáját, a selyembojtos házipapucsát és apa pizsamáját sem. Apa az egyedüli, aki öltönyben és nyakkendőben ül a kántinban. De anya ragaszkodik ehhez.

Az ebéd az asztalon gőzölg, és csak gőzölg, és a pincémő újból kedves apához, és biztosan nem véletlenül. Anya arca fonnyad, kifújja az orrát, kidagad egy ér a nyakán, ajka rángatózik. Anya mélyen meríti kanalat a levesbe.

Apa megvonja a vállát, tovább bámulja a pincérnőt, szétröcsköl a levest útközben a szájá felé, ajkait az üres kanál előtt is csücsöríti, szürcsöl, és tövig dugja a kanalat a szájába. Apa homloka izzadt.

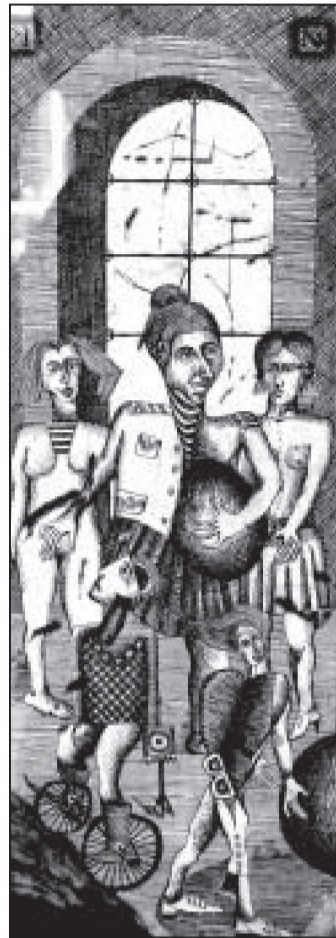
És a fiúk már felborította az üveget, a víz anya szoknyáján keresztül a földre csöpög, már beledugta a cipőjébe a kanalat, kiráncigálta a virágokat a vázából, szétépte őket, és a salátára szórta.

Apa türelme fogytán, apa szeméi tejfehérék és jég-hidegek, anya szeméi forróak és nagyok. Nemcsak az én gyerekek, hanem a tied is.

Apa, anya, és a kistűi elmennek a sörcsap mellett. Apa lassít, és anya csak úgy megemlíti, hogy a sörivás nem kérdés, nem, és még szóba sem jöhet.

És apa úgy utálja ezt a gyereket, amelyik már az első nap rákvörösré sült, és anya is csoszog mögötte, és tudja jól, anélkül hogy hátranézne, hogy ez a cipő is túl szűk neki, hogy ebből is kibugyan a húsa, hogy a világ összes cipője sem lenne elég széles a mindig görnyedt, sebesre dörzsölt, bekötözött kislábujjának.

SÜVEG NOÉMI fordításai

Sandu Adrian: Reggel

Mezítlábás február

Nemrég meghalt egy barátom. A hosszú utazás vagányának tűnt, mint a hatóságok sínjei. A vasúti kocsi haladt. Az ablak képeket hajszolt. Csak az állkapocs volt szétzúzva, a kihallgatás fagyától csak a tekintet dermedt meg, csak a leveleket és a verseket nevelték ki, és vetkőztették le.

A megérkezés téli volt. Idegen az ország, ismeretlenek a barátok. A fák felszabdaltak, hideg február. Felül az ablak.

Nem voltam ott. Közeli az éjszakák. A nappalok távolságokként viselkedtek. És lépésről lépésre nekítámaszkodok a járdával egy szintben lévő ablaknak. És kérdem én, mitől ilyen kemény a madár?

Mezítlábás február, nem tudom. A karmai mélyebben lógnak, mint a szárnyai. Betolom az ablakot. Egy nap átszelheti az utcát.

Víz, tűz és kőtel nélkül. A gondolatok vékony, fehér hajtásait nem szokás megérinteni. A karmok gyengéden begömbülnek. A mindenség mély.

A mindenség egy barát halálánál pihen. Ami napként múlik el, még nem élet.

A föld is pihen. Rájövök. Hogy a napok összehajródásával vagyok idősebb.

Mai katalán költők

MARIA MERCÉ MARCAL

Ki sűg nekem...

Ki sűg nekem, mikor veled beszélek? Ki tölt fel gesztusokkal, fintorokkal? Ki szól és tesz nevemben? A Csaló. Nem tudtam róla, hogy bennem lakik, amíg nem jöttél. Nem tudom, miféle zugokból kibűjt akkor, mint egy árnyék, úrrá lesz rajtam zsarnok szeretőként, és táncoltat, mint vásárban a bábút. Gyakran látom tükrömben, mint aki valamiféle hamuból feleledt. Ha szólok hozzád, ne is figyelj oda, bár bitorolja hangom s arcomat. S ha szerelemre gyűlt, baromi testtel elállja tán előled a kijárását, öld meg azonnal, egy percig se sajnáld. Tedd meg érettem is, az én nevemben: nagyon itt fészkel bennem, nem tudok már az öngyilkosság küszöbén megállni.

ANTONI PUIGVERD

Noktürn

Amíg alszol, tested hajózható: sűrű és nyugalmas vizű folyó, hol fürdözök szemem és kezem úszva örvényeket, nyílásokat keres: kapukat, melyeken át csöndesen elhurcolsz. Most ajkammal odahajlok, illatod semmi másról nem beszél, csupán terólad, ahogy a vizes föld csak vizes föld szagát árasztja és a füst csak füstét: illatod olyan telt, mintha megnyilna testedben a víz és sziget emelkedne ki belőle kunyhóval, kókuszpálmával benőve, minden terek fölé, hogy az időt erődöd falai mögé temesse.

XAVIER LLOVERAS

Szonett

A régi vágy mind porrá, semmivé lett, a kamasz-gőg már rég halotti-hóka; a lélek ura most keselyű, csóka, az üde húst kikezdte az enyészet.

Mint ósdi kúriát, bedőlni készet, hol emlékek laknak csak, s mind csalóka, eladtam eszem, életem azóta egy talmi kacatért, mely megigézett.

Mint selyemhernyó, mely a maga fonta szálból szó börtönt s koporsót magára, agyam hálóba zárja testem, arcom.

S nagy körmeimet a lélek goromba csapással a szívós anyagba vájja, hogy porrá váljék csúfos, bús kudarcom.

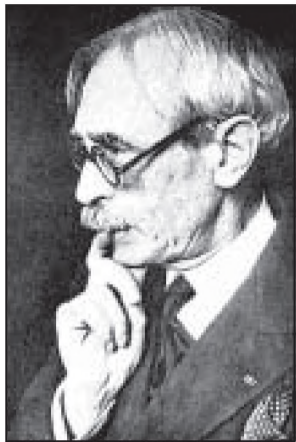
JÁNOSHÁZY GYÖRGY fordításai

Sandu Adrian: Éjszaka

PAUL VALÉRY

prózaversei

A dolgok

A dolgok a maguk módján beszélnek hozzánk – Néha énekelnek.

Az emberhez

Az emberhez, aki egyedül van, csakis hozzá szólok – ahhoz, aki felriad in media nocte létének pórségében – mintha tudatának túloldalán támadna fel, valóságosnak és idegennek lát mindent – mintha lámpással érkezett volna valami sötét helyre, ismeretlen tárgyak közé, s ahogy lép, megvilágítja és átfর্মálja őket. Nem vártak rá akkor és ott, a helyen, amelyik merőben más hely is lehetne...

A Nap

A Nap megolvad s válik cseppfolyóssá, ráomlik a dómokra és cserepekre, bőséges tetők csodás mocsarában, bőséges mocsarában a csodás tetőzeteknek.

Ahogy

Ahogy, s az elme számára meglepően, véget érnek a nappalok káprázaton, széthulló fények teremnek s tolonganak, óriás alakzatok, az aranytól a hamuig jól érzékelhető fokként hullanak, meghalnak, mint a héroszok és istenek, a *legszebb után*, s mintha természetes, könnyed és szükségszerű következménye volna a haláluk a törvénynek, mely szerint semmi sem jöhet a *legszebb után*.

Ősz

Ősz –
Azott föld, sár, nagyon tiszta pocsoya,
csodálatos szemét és hulladék mindenütt
a vízen s a földön.
Jóízű levegő, tiszta, sima, mély, éles.
Általános karcsúság, pára a szemhatáron,
az ég áttetsző súlya.

A test fáján

A test fáján énekel a legkisebb szellemi madár.

A mindenség

A mindenség átölelő gesztus csupán, s ezen a gesztuson belül – valamennyi csillag.

Fül

Kivételesen érzékeny füle volt, s ebből élt.
De viszolygott a zenétől, a verstől.
Unalmasnak találta a hangzást. A zajok bűvölték el.
A zavaros hangok, ajtók csikorgása, zsákok puffanása
A földön, papír zizegése, s mindenek fölött csodás és
Finom léptei az állatoknak s az embereknek, a gazdag
Ingás, a burjánzó – a dolgokkal teli –

A tenger

A tenger, számomra, orr nyílása és tudó, tér, hullámok
felívelése, légi ital, nagyság, tuskés, óriás illat,
szellősen illatozó hatalmas fa.
Felborzolt levegő.

Sötét reggel

Sötét reggel – Lámpafény – Ébrenlét – Akárha egyetlen
létezőként vagy gondolkodóként, közepén egy világnak,
melyben az alvó emberek a semmi szerepét töltik be.
Izgalom és lehetőség diadala ez a pillanat. Pozitív tulajdon
ez az *üresség és semmi*, gazdagság – várakozás tartama –
jó és fekete föld, ahol az érkező gondolat leginkább csirázhat
és virágozhat.
Érezni, hogy ez a *lét* az egyetlen monológ, mely szembeszegül
az egyetemes némasággal. Az ész hangja elvész, kivéve azt,
amelyik magára az észre hat.

Vesd alá

Vesd alá magad legjobb pillanatodnak, leghatalmasabb
emlékednek.
Azt kell az idő királyának elismerned.
A leghatalmasabb emlék
Az állapot, hová minden fegyelem vissza kell hogy
irányítson
Általa tudod megvetni magad,
és becsülni magadat úgyszintén
Hozzá viszonyítva minden, fejlődésednek az ad
mértéket, fokokat
S ha másnak köszönhető, nem neked magadnak, tagadd
le ezt, és tudd
Lendítő erő, dac, tisztaság centruma
Bensőmben feláldozom magam annak, aki lenni szeretnék
Valéry

NIKOLAJ HAJTOV

A kecskeszarv

Ez a véres história is erőszakkal kezdődik. Bizonyos Deli Musztafa, erkecsi pandúr, behatol a zagore-i Karaiván házába

és megbecstelenti feleségét, a szépségéről messze földön híres asszonyt. A férj épp a juhokat legeltette. A védtelen asszony a szörnyű ijedtség és a gyötrelmek következtében megőrült, a hazatérő férj már tébolyultan találta. Karaiván felültette az öszvére és a kukleni Szent Doktorok kolostorig kísérté, hogy az ottani csodatevő víztől meggyógyuljon. A szerencsétlen nő hamarosan kiszenvedett, s az említett kolostor mellett temették el.

A temetés után, felbőszülten és nekikeseredve, Karaiván felgyújtotta házat és a Mária nevet viselő tízéves kislányával felköltözött a hegyen álló esztenába. Tíz éven keresztül éltek magányosan ebben a kunyhóban. Karaiván sohasem mutatkozott a faluban, nehogy felszakadjon a behegedt seb emléke. Kerülte az embereket, úgyhogy az a hír járta, hogy megbolondult és többé senki sem merésztelt meg csak a házikója közelébe se menni. Az odavezető ösvényeket benőtte a gaz, az egész környék kihalt pusztasággá változott. Néha egy-egy vad kacaj foszlánya vagy kecskemekégés hallzott és ebből tudták az emberek, hogy valahol fön, a zord sziklák között, a sasok és medvék birodalmában, Karaiván még él.

Lassan mindenki elfelejtette Karaivánt, már nem emlegették, aztán egy szép napon Deli Musztafa holtan találták, átszúrt mellkassal. Nem szablya vagy tör állott ki a holttestből, hanem egy kecskeszarv. Így bukkantak rá, a szarv balról fúródott a pandúr temetőbe.

A törökök megrettentek. Keresni kezdték Musztafa gyilkosát, de nem akadtak nyomára. Csak annyi derült ki, hogy az elhunyt, halála előtt egy héttel, néhány hasonzóru züllött cimborával az erdőbe hurcolt valami fehérrépet, meg az, hogy meggyújtotta az ecetkereskedő Roxán fején az esküvői koszorút és elvette minden pénzét, és az is, hogy egy aratókat kísérő dragománt! megszabadított a lovától. Tehát épp elég ok bűnhődni.

Még fel sem száradt a föld Deli Musztafa sírján, amikor valaki a karagüzeli szpáhit, Kara Memis Dervis agát kávéiszogatás közben lepuffantotta. A halálos golyó a szomszédos szilfaerdőből érkezett, épp miközben a csalógnok esti daluk zengték és az aga dicsőségére emelt két csorgója békésen csobogott. Összeszaladtak Kara Memis fiai és szolgálai, az örök és a bérések átfésülték fától fáig az erdőt, de nem találták meg a merénlyöt. Kara Memis, a szpáhi, kilenc bolgár lányt tartott a háremében és sok anyát rikatott meg, sok férfi bordáját törette össze, a háromszáz lelkes faluból bárki lehetett tehát gyilkosa.

Nagyboldogasszony napján újabb véres esemény történt. Hallatlan, sosem látott eset. Az uzundzsovói úton, Ormanboaz nevű helységben, a haszkovói őrség parancsnoka Husszein és két, kegyetlenségéről hírhedt csatlósa volt az áldozat. A csatlósokkal golyó végzett, Husszeint pedig egy kecskeszarv szúrta át. A hullák mellett zavartalanul legelészett egy öszvér, rajta fehér igazgyönggyel tele átalvató. Senkise nyúlt az áruhoz. Törték a fejüket a katonák, a garázdák keresésére indultak, egyre tépelődtek. Nyomra nem bukkantak, de azt már tudták, hogy a gyilkos kéz, mely egyre-másra küldi Allahhoz a törököt, nem pénzért, hanem bosszúból cselekszik.

Az ormanboazi környéket tüzetesen átvizsgálták. Karaiván kunyhójáig is eljutottak, de ott csak a bolond juhász találták amint rostál, vérekes szemmel és hosszú szakállal. Amikor észrevette a törököket, örült kuncogásba kezdett, a látogatók pedig sietve távoztak erről a baljós helyről.

Elmúlt a tél. Az agák elfeledték Deli Musztafa, Kara Memis és Husszein sorsát. Ám egy szép napon két kozanovszki vadász, Alis és Meko, erőszakot tett egy mezőn kapáló szegény asszonyon. Nem telt el három nap sem e hőstett után és Alis háza kigyulladt az éjszaka folyamán. A rémült Alis feltépte az ablakot, azon ugrott ki, mert kiderült, hogy az ajtó el van reteszelve, de leomlott a tető s az égő deszkák és gerendák maguk alá temették. Összeesdültek a szomszédok, és még élve kihúzták onnan, bár összeégett. Elszállították egy kunyhóba, de két nap múlva az is felgyúlt. Az Alisra felügyelő ember elszaladt, az erőszaktevő pedig bennégett. A felügyelőnek sikerült megpillantania a gyújtogatót: szőrös, szarvat viselő szörnyeteg volt az. Három napig lelte tőle a hideg, fogai vacogtak a borzalomtól.

Alis sorsától megrettenve Meko bezárkózott kőfallal kerített házába, szabadon engedte harapós kutyáit, az udvar négy sarkára pedig egy-egy szolgát állított, csőre töltött puskával. Egy hónapon át vagy talán még tovább senki sem hagyta el az átkozott házat és látogató sem érkezett. Meko odabent üldögélt, puskával a térdén és védte a bort, hogy a félelem hangjai elnémuljanak. Még elaludni is rettegett. Ha néha elszenderedett, fölriadt és a mennyezetbe lőtt, ahol az egerek zakatoltak. Ilyenkor az egész falu riadót fújt, egybecsődültek az emberek, kutyaugatás hallatszott mindenfelé. Egyik éjjel aztán újra eldördült a puska, de már senki sem neszelt föl. Pirkadatkor a szolgák rátaláltak a padlón fekvő urukra, puskacsó meredt ki száijából, feje szétlapítva. A rettegés teljesen felőrölte, saját kezével vetett véget életének.

Híre ment, hogy az ördögök szövöttek a rájákkal. A vadászok beszüntették a vadászatot. A kontyosok se igen jártak ki. Már a tulajdon árnyékuktól is féltek. A török kávézókból fantasztikus mendemondák kerengtek mindenféle, gyanúsabbnál gyanúsabb jelekről, természetfölötti nyomokról. A török nem mert sötétedéskor nyílt mezőn maradni vagy keresztény házba betérni. A szegények felszusszantak, a parasztok örvendek a szpáhi félelmének, érezték egy könyörtelen igazságtévő láthatatlan kezét, aki nem akarta magát felfedni, de nem felejtett el minden sérelmet és gyalázatot megbosszulni. Ha egy török dühösen vagy ferdén nézett rájuk, csak annyit mondtak neki, hogy törődjön a maga bajával, különben „találkozik a kecskeszarvval”. A kardzsal szpáhi nem hallgatott az intó szóra, több búzát vett el parasztaiktól mint amennyi járt, és lám, holtan találták, feje vékába gyömöszölve, átszúrt tetemében kecskeszarv. Attól fogva a „kecskeszarv”, ahogy a bosszúállót nevezték, a legvéresebb fenyegetésnek számított az ellenség körében.

Zagore falvaiban újra dudaszó hallatszott, a lányok horó² jártak, a menyecskék nyakában megjelentek az aranypénzek, derekukon fényleni kezdtek az ezüstcsatok. Karaiván falujában jártak a legfürgébb horót, mivel ott tanyáztak a legugyesebb furulyások. Ide kezdtek el járni a sztanimaskói fiatalok, hogy furulya és dudaszó mellett tartsák meg a lakodalmuk. Mások csak kedvükre akartak mulatni, mert azokban a nehéz időkben nem mindenhol lehetett mulatozni. Egy szép napon, az egyik ilyen ünnepen feltűnt egy csinos, tüzes pillantású lány. Olyan nagy hévvel ropta a táncot, olyan frissen szokott, hogy lehullt a hajába tűzött rózsaszál. Amikor lehajolt érte, kebléből kiesett és a földre koppant egy kecskeszarv. A lány zavarba jött, felkapta a szarvat, visszadugta a kebelébe, majd igyekezett elvegyülni a tarka sokaságban.

„Kecskeszarv, kecskeszarv!” – terjedt futótűzként a szó. A dudák elnémultak. A furulyások a nyakukat nyújtogatták, hogy a furcsa lányt megpillanthassák, a legények villámsújtottan álltak. Szerencsétlenségre néhány rokoni szem felismerte a szép lányban Mária³át, Karaiván lányát. Óriási, perzselő, egetverő felfedezés volt ez, titokban tartani lehetetlenség. Egy kalányos cigány hírül is vitte a helytartónak. Ez egy nagy csapat puskás katonával és basibozukka⁴ megostromolta Karaiván szikláit. Mária pisztollyal és késsel védte magát, majd amikor látta, nincs remény, egy sziklához futott és mintsem élve a törökök kezébe kerüljön, a szakadékba vetette magát. Egy irdatlan fát forgatva kezében, Karaiván megfutamatította az őt megkötni akaró ellenséget, utat vágott magának közöttük és eltűnt a bozót sűrűjében, golyók lyuggatta bő gatyájában.

Karaiván kunyhójában a törökök egy kihagyott szarvval teli tarisznyára bukkantak. A krumpilveremben pedig mindenféle göncöket találtak: busójelmez, koldusruhát, cigányrongyot, ezekbe öltözött a rettegett hajdut-lány⁵ és apja éjjeli kiruccanásaihoz.

Nem sokkal e véres esemény után a kukleni Szent Doktorok kolostorba egy lerongyolódott kaszás érkezett és kolostori szolgának jelentkezett. Nem tudni, felismerte-e benne valamelyik szerzetes Karaiván vonásait vagy sem, csak annyi biztos, hogy a kaszás a nyár folyamán hideglelést kapott. Utolsó földi órájában gyónni akart és gyónatójának felfedte kiletét meg azt is, hogyan került a kolostorba. E gyónásból, melyet később elmeséltek a többi szerzetesnek, majd legendává vált tudjuk, hogy Karaiván egyetlen gondolata felesége halála óta a bosszú volt. Hosszan

készült rá, hogy minél rettenetesebb legyen. Bolondnak tette magát, hogy békén hagyják és elfeledjék. A gyónásból kiderült, hogy Deli Musztafára, miközben a kertben aludt, Mária pányvát vetett. Egy álló hétig vonszolta az erdőben, kipányvázott nyakánál fogva, mintha csak kötőféken vezetné, végül beledöfte a szarvat, és a patakba dobta. Kara Memist lelőni a vakmerő Mária felmászott egy szifára, mely az aga háza szomszédságában nőtt, ott három napig étlen-szomjan várta, amíg az öreg kéjenc megjelent a tornácon. Még akkor is ott kuporgott, amikor a szolgálk átkutatták alatta az erdőt.

Alis házat Mária apjával közösen gyújtotta fel, kátrányba mártott kecskeszöröggyalaggal. Abba a török faluba ecetkereskedő-áruhában érkeztek. A nagy felfordulásban senki sem figyelt rájuk. Miközben a megriadt törökök összevissza rohagáltak és vaktában lövöldöztek a sötétben, Karaiván és Mária a tűz megfékezésére vizet hordtak.

Ezek a történetek valóban borzalmat keltenek, de a gyóntatótyát leginkább Karaiván vallomása rendítette meg. Hogy feleségét megbosszulja, a juhász még az isteni törvényt is megszegte: törékeny lányból bosszúálló férfit akart faragni. Egyedül – mivel fél kezére csonka volt és rosszul célzó – nyilvánvalóan nem boldogult volna, ezért minden reménye Mária maradt.

Kilenc éven keresztül tartotta féken dühét, fojtotta el lelkében

gyótreimét, és csak arra várt, hogy a kislány felserdüljön, akit egész idő alatt fiúnak nevelt. Fiúruhába öltöztette, széles övet adott rá, lenyírta haját, megtanította lőni és a jatagánnal bánni. Fügén és ügyesen, Mária „fiúcska” naphosszat apja kecskéi nyomában mászkált, egymaga szembeszállt a farkasokkal, mint a legöregebb, legtapasztaltabb juhászok és olyan jól megtanult lőni, hogy háromszáz lépésről eltalálta apja puskájával a vaddisznó agyarárt. Kilenc éven át gyúrta Karaiván a gyenge női lelket, viharral, szélllel, medvékkel szövetkezve, s minden tapasztalatát és ravaszságát latba vetette, hogy a kislányból a nőieség írmagját is kiirtsa.

Egyszer Karaiván észrevette, amint lánya egy öntányérban nézegeti magát. Akkor összetörte a kalibában levő összes edényt, majd elásta őket. A lány haját pedig nemcsak lenyírta, hanem egyszer tűzzel pörkölte meg, hátha sosem nő ki többet. Orsót, ollót, tűt, mindenféle női holmit eldobott és megsemmisített, nehogy felébredjen a lányban a nő. Árgus szemekkel figyelte, nehogy valami legénnyel találkozzon, de öröggel se, egyáltalán férfival és sikerült belőle igazi vadócot faragni, aki könyörtelenül mélyesztette karmait minden ellenséges torokba.

Mária mindig elől haladt, apja utána sántikált, hol vannak, hol rőzsegűjtőgetőnek, hol pedig ecetkereskedőnek álcázva magát. A lány találta ki az agyafúrt cseleket, ha ugorri kellett, átugrott a kőfalon, ha pedig lőni, lőtt és belemártotta a kecskeszarvat az ellenség mellébe. Minden Karaiván kívánsága szerint haladt, de egyszer olyasmi történt, ami az öreg halálos bűn elkövetésére sarkallta. Amikor Meko háza fölgújtására leselkedtek, több mint egy hetet egy juhász kalibájában töltöttek el. Bujkáltak, ettek, aludtak, és amit Karaiván kegyetlenül elfojtott kilenc éven át, egyszer csak felszínre tört a lány lelkében: Mária, a hajdutkan, beleszeretett házigazdájukba, a szép juhászlegénybe, aki nem is sejtette, hogy az ifjú hajdut piros zubbonya alatt forró női szív dobog. A Mária szemének csillogásából, kipirult orcájából, mely időnként halálsápadtra vált, a tapasztalt apa rájött, hogy

a lány szerelmes. Micsoda vihar tört ki a zord, rettenetes férfi lelkében, milyen pokoli féltékenység kerítette hatalmába szívét – lemérhető abból, hogy amikor Meko föbe lőtte magát, s ők elhagyták a kunyhót, Karaiván úgy tett, mint aki otfelejtette a tűzszerszámát; visszafordult és megölte a juhászt, hogy Mária soha többé ne láthassa.

Karaiván nem tudta, hogy Mária elígérkezett a juhásznak, a vasárnapi horóra, a lánynak pedig sejtelt

Cott Lia Rodica: Szárnyak II.

me sem volt, hogy a saját apja ölte meg azt az embert, akibe ő, a szűz, oly forrón beleszeretett. Vajon megtudta-e a lány a horó után, hogy juhász kedvese halott, vagy apja gyilkossága titokban maradt? Nem tudni. Karaiván gyónása itt véget ért, vagy talán a gyóntató emlékei fakultak meg.

Ezt a véres históriát még gyermekként hallottam Averkí atyától, a Kuklen melletti Szent Doktorok kolostor agg szerzetesétől. Az öreg nem lakott már a kolostorban, csak a közelében álló kunyhóban, melyet ő maga épített. Azt beszélték, hogy a főapát elüldözte, mivel Averkí mindenkinek elmondta, mennyit lop. A vén szerzetes nem tudta, hogy a rendfőnök a vladika⁶ áldása és pártfogása alatt áll és váratlanul, öreg napjaira, a kolostor falain kívüli találta magát. Averkí vad gyümölcsön és adományokon tengődött. Sokszor láttam őt száraz kukoricát fejteni, ezt összekeverte egy kis liszttel, majd megfőzte. Erős dohányos volt, de nem futotta dohánnyra. Mi, a kis csordásfiúk, valahányszor a kunyhója tájékára vetődünk, dohányt koldult. Néha vittünk neki mezőn elhullajtott dohánylevelet, cserébe elmondott egy-egy hódoltság korából való szörnyű történetet. Ezek közül az egyik Karaivánról és hajdut-lányáról, a Kecskeszarnak is nevezett Máriaáról szólt. A szerzetes, aki mellett Averkí inaskodott, épp az a gyóntató volt, aki feladta Karaivánnak az utolsó kenetet.

Mintha ma is látnám magam előtt Averkí atyát, töpörödötten, kapcába bugyolált lábaival, dohányfüsttől roszdás bajszával. Valahányszor Máriaáról mesélt, megtelt a szeme könnyel. Amint megrendülten kiköpte a dohányt, mindig ugyanazokkal a szavakkal fejezte be elbeszélését:

– Legenda sok van, Mária csak egy! Ezért nem javult meg ez a világ!

Fordította: **KÁNYÁDI ANDRÁS**

¹ utasvezető kalauz
² az egykori török birodalom nem mohamedán alattvalója
³ délszláv tánc, a hórához hasonló.
⁴ török szabadcsapat tagja; nem sorkatona, hanem népfelkelőféle
⁵ a betyár délszláv megfelelője
⁶ ortodox püspök, jelentős területi hatalommal rendelkezik.

A lepkeevő színe előtt

(román költők versei)

Szemelvényünk a román női költészet filozofikusabb vonulatából kínál ízelítőt. A négy költő más-más generációból származik. A legidősebb, Ileana Mălăncioiu a nyolcvanhoz közeledik, és már klasszikusnak számít, a legifjabb Saviana Stănescu pedig még az ifjú lázadók között tartják számon. Mégis közös bennük a filozofikumba burkolt karnalítás, a férfínő viszony, és egyáltalán, az egész élet harcra való felfogása.

ILEANA MĂLĂNCIOIU

Lepkealakot öltöttem

(Luasem forma unui fluture)

Lepkealakot öltöttem,
szálltam a varázskert fölött,
véletlenül a lepkeevő színe elé kerültem
mielőtt felfalt, esedeztem.

tövíg kopott malomköveknek.
Csápjaim rohamosan nőttek,
és nyugtalanul noszogatták,
nyitogatták az éhes száját.

Tobzódtak a szárnyakon a színek,
alatta aligha látszott
a tiszta szűzi test
áldozata a fogaknak,

Lepkealakot öltöttem,
szálltam a varázskert fölött,
véletlenül a lepkeevő színe elé kerültem
mielőtt felfalt, esedeztem.

MARTA PETREU

Változatlan

(Neschimbată)

Azt mondták nekem változatlan maradtál
változatlan kilenc év után – írja
egy volt szeretőm

Valóban. Valóban elmúlt szerelmem valóban
Életemről – jóformán semmi:
elvesztettem egy férfit szerettem egy férfit teljes bevetéssel
elhagyott egy férfit én elhagytam egy másikat
Lám így sétálok át életükön
lám így tűnök tova életemből
halál révén
érdektelenség révén
csalás révén
feledés révén
Lám így állok itt málnaszín ruhámban
lám így gyászolom az egyetlen törvényes férfit:
saját bőrömben ülök
hallgatván a Patetikát
változatlan változatlan változatlan

RUXANDRA CESEREANU

Püthia

(Pithia)

(részlet)

A templom mellett a hadfiúk
izzadnak, tévelyegnek a nyárban,
kicsattannak érett gyümölcsként;
meghaltak háromszor a télen,
tavasszal mártírokká váltak
és gazdasszonyokkal jön az ősz,
izgalmas új telet ígérve.
Reggel a tejesemberek nem is csodálkoznak,
a király kilép a szobor borból és legyőzi

a fagy himéraját.
A színes ablakok, a templom fülei
kihallgatják a hajnal pletykáit,
a harangok feketébábuként szólnak.
Egy padra ülünk,
mi pedig néhány öreg és szerelmes még
tegnapról.
A király álmos katonái megérik a
pusztító hőséget,
mi pedig fátylak köré fonódunk,
és újra legyőzzük a fölénk magasló
üveges napot.

SAVIANA STĂNESCU

meséljétek el

(povestii-mi)

meséljétek el
miként harapott halántékon szétzilálva
utolsó ötleteiteket
miként használta létraként
melleteken a szőrt
és hogyan kapaszkodott a torokig behúzódván
lelkiismeretetek esője elől
melynek íze akár
a vadászok által agyonhajszolt
üldözött nyúl húsaé
milyen volt
koldókomban szerelmesem rátaláltál

a szóra melyet akkor
felejtettél el mikor
legutóbb meszelte csókoddal falaim
meséljétek el
miként szedtetétek össze egy napon
és préseltétek ki utolsó
ágyasotok
csipője között
miként ellenkezett ő és
miként került
az iskola herbáriumába
kipusztuló félben levő példány gyanánt

Válogatta és fordította: **SZÖCS NOÉMI IMOLA**

LOVAS ILDIKÓ

Kicsi tengerem

2002. december 17.

B. A.: Bácskai magyar író vagyok. Azok vagyunk nem?(Budapest, Frank Zappa-kocsmá)

Sokat gondolkodtam ezen. És igen, azok vagyunk. De én nem tudok nagy tereket befogni, nekem a kicsi a terepem, Bácskának is csak egy szeletje: Szabadka.

De igen! Legyen a kályhánk, amitől elindulunk: Bácska.

Tehát a 2002. év végén a budapesti Frank Zappa kocsmá asztaltársasága és még néhányan, akiket mobilon értünk utol, megteremtettük a bácskai magyar irodalmat.

De a történetben, ebben a kicsiségekkel tüzelt szövegfoltyamban még csak ott tartok, hogy a kilencvenes évek első harmadában, első-második kötetes szerzőként, a magyar irodalom porszemeként többször számba sz... árulónak, kozmopolita bérencnek neveztek, olyan gerinctelen lénynek, akinek Újvidék a Párizsa.

Csodálkoztam nagyon, mert ezeknek a meglelt, nálam húsz-harminc évvel idősebb embereknek tudniuk kellett, miről beszélnek. Ők már akkor tudták, hogyan állnak a dolgok, amikor én még általános iskolásként díjat nyertem a NHHSZ Forradalmi Hagományok Ápolását és Fejlesztését Ápoló Bizottság: A Népfelzabardító Háború Gyermekrajzokban című kiállításán (Szabadka, 1977. október 29-én) való eredményes részvételémért. Az AVNOJ Második ülése című könyvet kaptam ajándékba. Ja, *A Nyolcadik Brigád harcosai vagyunk* címűt is akkor kaptam.

Meg voltam fertőzve rendszeresen. Részt is vettem gyorsan a Tito-Forradalom-Béke elnevezésű történelem versenyen, és teljesen szerelmes lettem Mayer Ottmár forradalmárba, olyan szomorú volt a tekintete, mint Radnóti Miklósnak, akit 1977-ben szintén imádtam, a „bombák zuhanni vágyanak, és én ellenükre élek” be volt ragasztva a noteszomba Picasso Guernicája mellé, azt hiszem, Mayer Ottmárba, Radnótiába és Tamás bátyába (sok szeretettel kislányunknak Ildikónak, aputól és anyutól, 1976. 12.24.) egyszerre szerettem bele, s megvallom, leginkább ez érdekelt: a könyvek és a szerelem, csak most, hogy a fiam tízéves lett, most látom igazán, mennyire magával ragadják a lelket a könyvek, érzések, vágyak, kalandok, lehetőségek. Bár a fiam a Honfoglalásból írt ellenőrzőt (úgy hiszem, teljesen a Tancsi kiválóságának, emberki nagyságának köszönhetem, hogy erre ő tanítja meg), pontosan tudja, milyen nyilai voltak Árpádnak, de a forradalomról leginkább én jutok eszébe, *anyád, az egy forradalmár* – kacsintanak a hátam mögött –, és nem Mayer Ottmár.

A generációs nemzettudatban ennyi változás már biztosan bekövetkezett.

De elsősorban nem erről van szó. Hanem arról, hogy mindazok, akik személyekkel foglalkozva az áruló és kozmopolita (ehhez mostanában a lolitapontkom kifejezés áll legközelebb, remélem ezzel a problémával is foglalkoznak majd) jelzőt találták megfelelőnek, nem találtak engem eléggé magyarnak, bizonyos jó munkát végeztek a hetvenes években.

Mély meggyőződés, hogy a fiatalok megőrzik azt, amit az idősebb elvtársak kivívtak, és amit most közösen létrehozunk, és ha kell, elszántan szembeállnak minden kísérellettel, amely hazánk drágán szerzett függetlenségét, népeink és nemzetiségeink testvériségét-egységét, öngazgatásukat és szocialista forradalmunk más nagy vívmányait veszélyeztetni. (Josip Broz Tito beszéde Jajcában az AVNOJ II. ülésének 30. évfordulója alkalmából in. Az AVNOJ második ülése, Forum, 1974. 19.o.)

Annyira jó munkát mégsem végezhet senki.

Egyrészt közbeszól a halál. (1980. május 4.)

Másrészt megingatja hitünket a testvériség-egységben az, ha a Köztársaság Napja alkalmából rendezett ünnepségen évről évre, midőn a magyar szavalatra kerül a sor („emberek, legyünk ma mások, legyünk virágok”), az A és B osztályosok rohognak, lökdösődnek, beszélgetnek.

Harmadrészt középiskolásokká cseperedünk (ne legyél má' olyan szakadt, szól a családi intés), és kezünkbe akad a Városi Könyvtárban Esterházy Péter regénye, amelyben magunkra találunk: „*Haver, de szakadt vagy.*”

De nem ilyen bonyolult, oda-vissza mutogatást megérdemlő dologról van szó, mint amilyenek talán tűnhet. Az persze mindenképpen jóleső dolog, hogy tehertételek nélkül ejthetünk szót olyan nagy és komoly dolgokról, mint nemzet, haza (haladásról ezen a vidéken egyelőre nem. Nem ejthetünk szót).

Azért nem érzem tehertételnek, mert ahhoz túl későn születtem. Ahhoz, hogy a helyén tudjam a szocialista diktatúrát, még időben születtem. (A katonai erőt bevető sovinizta, nacionalista, szélső jobbal köztársaló és együtt is működő hatalom működéséről is vannak konkrét tapasztalataim, erről folyamatosan, eddig is, később is, örököké.) Ahhoz viszont már későn születtem, hogy a szocialista eszmében igaz módon hinni tudjak, vagy boldogulásomért hamis módon hitet színleljek. Amikor az egyetemre való beiratkozásunkat követően a terembe bejött az alapszervezet párttitkára, s megkérdezte, be szeretnénk-e tagosodni, senki nem jelentkezett. Nem is foglalkoztunk a kérdéssel, úgy tűnt, ő sem teszi. Talán mi voltunk az utolsó generáció, akinek még föltették ezt a kérdést.

Ilyen kérdés már nem létezett.

És azok között, akik barátaim lettek, nem merült fel a nemzeti hovatarozás kérdése. Köztünk, bennünk nem merült fel, ugyanis a magyar irodalom, mint választott pálya önmagában volt a válasz. Bizony, akkoriban, a nyolcvanas évek második felében már ilyen egyszerű volt az élet. *Ez a térség azonban az esélyek és handikepek vonatkozásában is külön stúdium. Politikai geográfiaja miatt – az európai fejlődéssel való összeforrottsága ellenére – Európán belüli sajátos izoláció. Sokszor kényszerült szellemi-művészeti elszigeteltségbe – és nem csupán a fasizmustól a legutolsó időkig, máig. Izolációjából mindig szakaszosan tudott csak kitörni, de még ilyen feltételek mellett sem szűnt meg soha az európai fejlődés alkotó, iskola-teremtő részese lenni. Éppen ezért hat sokszor visszásnak, mikor szellemi és művészi teljesítményei méltánylásánál az indokoltnál jobban kerül előtérbe e térség politikai tragikuma, pi-*

kantériái, a politikai időszerűség erotikája. (Mészöly Miklós: *A pille magánya*, 61.o.) Ez fontos volt nekem. Talán érthető, miért.

Aztán, amikor a nemzeti hovatarozást centizni kezdték, amikor a gyávaságot kilométerben mérték és határhoz igazították, igen elszomorodtam. Azt hittem ugyanis, hogy a megbolondult, vérben úszó egyszer-volt-országban ennél azért természetesebb egymás közti létünk. Semmit nem akartam bizonyítani. Úgy hittem, az, hogy itt élek, beszéllek és írok az anyanyelvemen, elég.

Elég!

Ha megmozdulunk – akkor megdöglünk.

Sajnos még nem nyert bizonyítást, hogy ha nem mozdulunk – életben maradunk.

„A szerb nép sohasem mond le a szerb Dalmácia, Szlavónia, Baranya, Bosznia és Koszovó felszabadításáról” – mondta Vojislav Šešelj, amikor elindult Hágába. (Magyar Szó, 2003. február 25.)

Es mégis csak egy léggömb akarok lenni, de kikötve.

Mindenképpen csak a kicsi dolgokkal akartam foglalkozni. A nagy eszmék, nagy területek befogadására nem vagyok alkalmas, talán azért. Az idegenszerűség otthonossággal keveredő érzése zavarba ejt, mindig is zavarba ejtett. A szabadkaiaság – mint a szabadság mértéke – a kicsi dolgokat érinti. Apró hódításokat: helyszínek, épületek történetét; építészek, festők, zenetanárok, kurvák, angyalcsináló asszonyok cselekedetinek megértését; A szentelekys kulőr lokált fájdalom, agresszivitás és eldobottság-érzés nélkül. Szabadon, otthonosan, az elszakadás vágya nélkül: hová szakadni el, amikor otthon vagyok? De ez az otthon meghódításra vár, mert különbözik attól, ahogyan láttatták velem. Gondolom, a dolog egyszerű: azt már tudtam, hogy *Tito elnök népeink boldogulására emelte poharát a jelenlevők felé és így üdvözölte az ünneplő egybegyűlteket. A vacsora alatt 22.10 óráig kamarazenekar szórakoztatta a jelenlevőket. Előbb könnyűzenével, majd magyar nótákkal. „Akácos út...”, „A vén cigány...” és más nép- és műdalok hangzottak fel a hegedű húrjain. 22.10 órakor a kamarazenekar kivonult és átadta helyét a tamburásoknak, akik szláv és magyar dalokat játszottak* (Subotica s Titom, Szabadka Titoval, év nélkül, 53.o.) de ez nem volt az életem része. Az életem része a Városi Könyvtár kölcsönző osztálya, egy nyáron át pedig az egész könyvtár (a régi könyvek osztályától a padláson tárolt folyóiratokig) volt, a Katonaker (tánc), a Jadran (film), a Teréz templom (orgona hangversenyek), Palics (különös tekintettel a spliti sétány elején lévő cukrászdára, ahol engemet először csókoltak meg, és különös tekintettel a Vigadó épületében működő Amfora diszkóra, ahol mindig a nálam alacsonyabb fiúknak tetszettem meg), a Városháza belső udvara (jazz és blues koncertek) volt. Állítólag a középiskolában működött az Ifjúsági Szervezet, s tagjai is voltunk, hiszen az általános iskola 7. osztályában mindenki az lett (zöld könyvecske), láttam az elnökét is, szép lány volt, fekete haj és kék szem, évekkal később, amikor az Újvidéki Televízióba nem vettek fel

– az ösztöndíj-szerződésbe foglaltak ellenére sem –, a világ legjobb gyártásvezetője azt ajánlotta, hogy tagosodjak be az Egyetemista Szolgálathoz, úgy könnyebben hozzájutok a honoráriumhoz, tehát beléptem a Közgazdasági Egyetem egyik irodájába, és ott ült velem szemben az a fekete haj, kék szem. Igen, azt hiszem még lettek volna lehetőségek, csak 1983-ban, amikor középiskolások lettünk, az volt a természetes, hogy nincs közünk az Ifjúsági Szervezethez.

Az egyetlen szervezet, amelyhez közünk lett, az versmondásra tanított, versmondásra és könyvek olvasására, a későbbi latin- és angoltanárnom vezette, általa töltöttünk négy napot a Márton Áron kollégiumban, ahová Illés Zoltán egyetemi hallgató (összesen négy magyar politikussal fogtam kezét, ha beleszámítom a kisradonováci fideszes környezetvédelmi minisztert is, aki akkor még – mondom – egyetemista volt, Magyar Bálinttal, amikor átadta a Möriz-ösztöndíjmaról szóló papírt, de elnézett a fejem fölött, Thürmer Gyulával, amikor Slobodan Milošević után a szabadkai szocialistákat is meglátogatta, és minden újságíróknak kötelező volt kezét fogni vele, hát ő a szemembe nézett, de én az övében nem láttam semmit, és Göncz Árpáddal a Népkör újjávarázsolt épületének átadásán, azt hiszem, az normális érzés volt), korábban a tanárnök csoportjának tagja hívott meg bennünket, Kosztolányit szavaltuk és a Szépművészeti Múzeumban múlattuk az időt, nem tudom, hogy a mellénk rendelt honvédelmi referens, aki egész vonatúton hallgatott (most én is elhallgatom a nevét), merre járt, bolyongott szegény.

Amikor tehát 1983 nyarán a Városi Könyvtárba kerültem kötelező gyakorlatra, azt hittem, mentem meghalok az unalomtól. A régi könyvek osztályán voltam csak éber, mert ott fáztam. Néhány nap után a könyvtárosok magunkra hagytak bennünket, poroljuk csak nyugodtan a tudományos osztály állományát. Akkor mentem föl a padlástérbe, és úgy emlékszem, le sem is jöttem onnan, ott ülök a Bácsmegeyi Napló-, Szabadkai Hírlap-, Bácskai Hírlap-, Bácsország-példányok között.

Néhány évvel később a Városháza folyosóin bolyongtam, mert nem tudtam szabadulni attól a gondolatától, hogy Casanova szökését a börtönből csak úgy érthetem meg, ha a fejemben feltérképezem a városháza furcsa, kanyargós folyosóit, börtönemléket. Erre azért is szükségem lett volna, mert összefüggő szöveget akartam írni (azóta is) Csáthról, aki nagyon megvetette a városházát, de nem a nőket. Kettejük közti hasonlóságot nem a kúró-túrák számosságában, inkább a két város sorsában kerestem volna (azóta is), amihez még Gavriilo Princip szerencsétlen sorsa is társult később, ugyanis mint azt egy Szarajevóból menekült újságíró kollégámtól (Ottlik bridzs-könyve miatt tanult meg magyarul) megtudtam, a szabadkai óvodák igazgatónőjének nagyanyjába volt szerelmes, aki kikoszarazta – fél órával később jött a golyó.

Ott bolyongtam a folyosókon, amikor meghallottam az Újvidéki Rádió dél és fél egy között sugárzott magyar nóta műsorát. Jákó Vera a kovácsoltvas lépcsőkorlátok között. Elindultam a hang irányába – így ismertem meg Magyar Lászlót. Casanova börtönével mégsem hozakodhattam elő, így aztán előadtam, hogy engem a régi utcanévek érdekelnek, mert egy csomó jegyzetem van a Bácsmegeyi Naplóból, amit emiatt nem tudok használni. Ez is igaz volt. Évekkel később, talán éppen a halála előtti tavaszon mesélte, nem hitte egy szavamat sem, és csak azért segített, mert jó érzés volt, hogy egy csitri ilyeneket talál ki. Néztam a térképeket, épületek tervrajzait, jóváhagyásokat, fellebbezéseket, bárcákat: leginkább a szakadozásokat, a régebbnél régiebb vonalakat, kacskaringós alálításokat – évekig. Csak a kicsi dolgok, azok érdekelnek. A nagy összefüggések megzavarnak. Asszonyi elmém, no. Országot vissza nem veszek. Bele is szakadnék, annyit volt belőle. De ez a vidéki város jó nekem. Még szép, hogy jó, ami jó. Ha, akkor az tévedés. Ráülök és semmi ha. Ez a meghódítás!

Cott Lia Rodica: Szárnyak I.

A szép ismeretlen – egy külföldi irodalmár nevezte így a magyar irodalmat. Ha nő lenne irodalmunk, akkor kétségkívül kedves bóként értelmezhetnénk kijelentését. Am ez éppen nem mondható el róla, mivel nagyon erősen férfiak alkották meg és uralják máig, ezért a nőies hasonlatokkal nem árt óvatosan bánni. Mert bármennyire vonzó egy társaságban szépnek és ismeretlennek tűnni, ehhez nem árt némileg fiatalnak is lenni. A magyar irodalom pedig már több mint kétszáz éve nagykorú, ezért annyira fiatalnak mégsem nevezhető. De az ismeretlensége a külföldi olvasók számára szinte mindig megmaradt, még ha a legutóbbi időkben változott is a helyzet. Ezt pedig nehéz feldolgozni sértettség és/vagy gőg nélkül, legalábbis irodalmunknak eddig nem sikerült.

Nem mintha volna megoldás. Abban az értelemben feltehetően nincs, ahogy irodalmunk várja, hogy végre felfedezzék „valós értékeit”. Az idézőjel semmiféle ironiát nem tartalmaz az irodalmi értékek felől, csupán azok érvényesülését kérdőjelezi meg. Mintha hiányozna az a józan belátás, hogy a kultúra tere globálisan aszimmetrikus. Ezért a kulturális, ezen belül az irodalmi értékek cseréjét sokkal inkább a piac törvényei határozzák meg, és nem esztétikai értékek önelvű kommunikációja szerint alakul. Tehát egy-egy műalkotás, írói életmű világ-beli ismertsége és rangja sokkal inkább az irodalom intézményrendszerének teljesítménye, mintsem az adott irodalom autonóm értékrendjének túlzása vagy deficitje. Persze ezt elvileg könnyebb szétválasztani, mint a gyakorlatban szembesülni ennek értékítéleteivel. Pontosabban ezek hiányával: a tájékozatlansággal, az ignorálással, a jóindulatú lekezeléssel, stb. Mindenesetre tény, hogy például Arany János költészete vagy Kosztolányi Dezső regényei ismeretlenek az európai olvasók számára.

Annál rosszabb nekik! – mondhatná önérzetesen bármelyik magyar olvasó. Természetesen joggal, de itt érdemes egy pillanatra megállni. Mi az, hogy „természetesen”? Honnan és hogyan tudhatna egy külföldi olvasó, hogy ezek a nevek és művek ennyire evidensek, ha egyszer hozzáférhetetlenek – vagy ha netán mégis, akkor a fordítások minősége rendkívül esetleges? Higgye el ezért becsületszóra?! Készséggel megteszi, az udvariasság és a türelem nem ismer határokat. De ettől még alapvetően nem változik a helyzet, hiszen az egykor elmaradt recepció már nem rekonstruálható „visszafelé”, csupán a pótlására van némi esély. Ahogy például Márai Sándorral történt, akit hosszú nyugati emigrációja ellenére csak halála után fedezett fel a külföld – igaz, hogy egy mesterien készített, mégis közepes esztétikai színvonalú regényével (*A gyertyák csonkig égnek*) vált világhírűvé. Kérdés, hogy a fontosabb és művészileg rangosabb könyveire (*Szinbád hazamegy, Egy polgár vallomása*) mennyire kíváncsi a világ...

Látható, hogy az önérzetes válaszok mennyire sebezhetőek. Feltehetően innen ered irodalmunk önértékelő bizonytalansága: a folytonos bizonyítási kényszer, az állandó felsőfokú jelzők és az ezt kompenzáló alulértékelés, a lesajnálás és a sznob világirodalmiság igénye. Mert persze összehasonlítani és értékelni akkor is szükséges, ha ennek számtalan nehézségét tapasztaljuk, illetve viszonylagosítjuk magunkban. Irodalmunk szempontjából is tanulságos az, amit Witold Gombrowicz írt *Naplójában*: „Kisebb volt Miczkiewicz Danténál? Ha már belemertünk a méricskélésbe, fogalmazzunk inkább úgy, hogy Miczkiewicz a lágy lengyel lankákról nézte a világot, Dante viszont (az emberiség által emelt) hatalmas hegy csúcsáról, ahonnan más a kilátás. Lehet, hogy Dante nem volt 'nagyobb', csak magasabb ponton állt: Ezért magaslik ki.” Nem állítom, hogy ebben a kérdésben Gombrowicznak maradéktalanul igaza van, de ha a hegy metaforát a fordítással és az értelmezéssel helyettesítjük, akkor jobban érthetővé válnak az ismeretlenség okai.

MÉSZÁROS SÁNDOR Váratlan esély

– néhány szó a magyar irodalomról –

Bizonyára elég sokan osztják véleményem, hogy a magyar irodalom legjobb teljesítményeit lírában és a novella műfajában érte el. Mégis sokkal kevésbé fordítják ezeket idegen nyelvre, mint a jóval egyetlenebb színvonalú magyar regényirodalmat. Ami a költészet esetében talán még érthető, hiszen a vers iránt világszerte megcsappant az olvasói érdeklődés, vagy amikor – az államszocializmus alatt – néha nagyobb tömegek álltak sorban egy-egy verseskötetért, hát az sem volt maga a paradicsom. Legalábbis annak, aki átélte, kevés nosztalgiaja maradt eziránt. De mindez legyen az olvasásszociológusok és könyvkiadók gondja-baja, mert bármennyi érv szól is a költészet eladhatatlanságáról, elvi és gyakorlati fordíthatatlanságáról, mégis költők és versek nélkül nem képzelhető el az irodalom és annak értő olvasója sem, mivel a romantika óta e műnemben koncentrációkat legerőteljesebben a modern művészet új nyelvi tapasztalatai. Ehhez járult hozzá még a magyar irodalom nyelvi izoláltsága és az a sajnálatos tény, hogy kevés jelentős költő vállalkozott költészetünk idegen nyelvre való fordítására. Meggyőződésem ugyanis, hogy jól verset fordítani csak jó költő tud – a többi csak irodalom, jámbor szándék és kultúrdiplomácia.

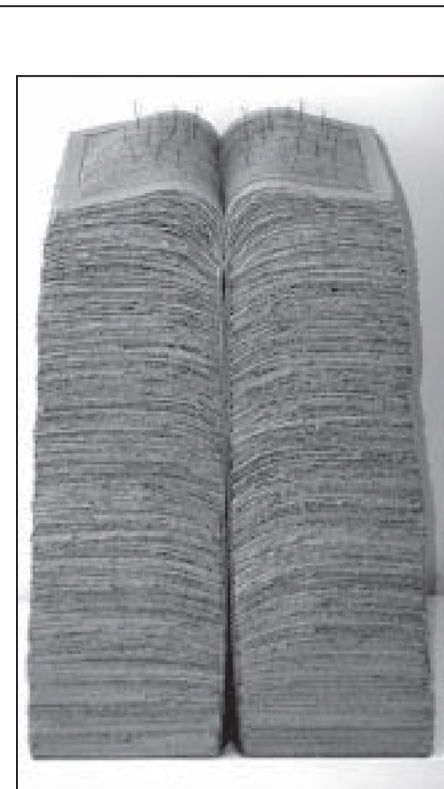
A novella háttérbe szorítása lényegében ugyanazzal az okkal magyarázható. Természetesen érthető, hogy a külföldi kiadók és olvasók érdeklődése elsősorban a regényekre irányul, ha egyáltalán megjelenik efféle igény. De nem biztos, hogy ennek az elvárásnak automatikusan érvényesülnie kell a prózairodalom értékrendjében, illetve azokban a véleményekben, ajánlásokban, amelyeket a magyar irodalmárok tesznek a külföldiek felé. Igaz, hogy a világirodalomban igen kevés író említhető, aki csak novelláival lett híres és általánosan elismert (Maupassant, Csehov, Borges), mégsem állítható, hogy ez jelentené az értékelés végső alapját. Mert lehetséges ugyan, hogy például Hemingway a közepes regényeivel lett világhírű, de ettől még „magunkban” rendkívül nagyra tarthatjuk elsősorban a novelláit. Sőt, a magam részéről mélyen egyetértek Borges véleményével, aki szerint a novella sokkal koncentráltabb műfaj, mert szinte minden regényben fölfedezhető néhány oldalnyi alkotói erőtlenség, művészi gyengeség.

Az új magyar prózairodalom bizonyos mértékben értelmezhető a posztmodernitás általános fogalmi keretei között, különösen megjelenésekor igyekeztek a kritikai értelmezők ebből a világirodalmi távlatból szemlélni és elemezni. Mára azonban hangsúlyosabbá váltak azok a különbségek, amelyek ezeket az írásmódokat elválasztják-megkülönböztetik az inspiráló (nyugati) irodalmi mintáktól. Hiszen az új magyar próza írásai abból az ellenállásból és művészi autonómia törekvésekből születtek, amelyek elu-

tasították az államszocializmus hivatalos elnyomó ideológiáját és hamis realista irodalmát érvénytelennek találták, és ezzel együtt felszabadították a nyelvi közlésformák sokféleségét. Ennek pátozsa és művészi izgalma mára már elmúlt. Ebben az értelemben mélyen igaz Esterházy Péter kijelentése, hogy nincsen olyan 1989 előtti könyv, amelyik ne gyászolna mondatot. De éppen Esterházy – akinek regényei a *Termelési-regény (kissregény)* [1979] óta talán a legtöbb vitát váltották ki és joggal tekinthető az új próza egyik legfőbb kezdeményezőjének – legújabb könyvei bizonyítják, hogy írásmódja alapvetően nem változott az elmúlt évtizedben. Tehát ez a szemléleti-poétikai változás már a nyolcvanas években bekövetkezett, de csak a közelmúltban vált általánosan elfogadottá.

Ami nem jelenti azt, hogy egyetlen irodalomfelfogás vagy stílusesszémény uralná a kortárs magyar prózát. Mert bármennyire is jelentős Esterházy Péter vagy Nádas Péter hatása, mégsem állítható, hogy a náluk fiatalabbak feltétlen módon követnék őket. Vagy akár azok a nemzedéktársaik, akik az új irodalom felépésekor kevesebb figyelmet kaptak, és csak mostanában nyerik el írói rangjuknak megfelelő helyüket a kortárs próza kritikai értékrendjében. Igaz, ennek részben külső, irodalomszociológiai okai is voltak. Bodor Ádám első novelláskötetei még szülőföldjén, Erdélyben, pontosabban Romániában jelentek meg a hazainál is mostohább körülmények között, ezért aztán csak az 1982-es Magyarországra való áttelepülése után fedezték fel őt. Ebben közrejátszott az is, hogy sötét tónusú, ám nyelvilag rendkívül visszafogott elbeszélői közlésmódja, elbeszéléseinek kihagyásos látomásos szerkezete, az emberi határszituációkban megjelenő abszurd-groteszk léttapasztalatok iránti írói fogékonysága és keserű humor nem illett a hagyományos, szolgálat-elvű erdélyi irodalommal kapcsolatos elvárásokhoz. Jellemző a lappangó műfajhierchikus szemléletre, hogy az 1992-ben megjelent *Sinistra körzet* című novellafüzérért is regényként értelmezte a kritika és szélesebb olvasóközönség. Talán nem fölösleges hangsúlyozni, hogy ebben az évtizedben ez volt az a könyv – Esterházy *Harmonia Caelestise* mellett –, amit a legeggyöntetűbb kritikai elismerés és olvasói siker övezett.

A nyolcvanas- kilencvenes években fellépő új írók könnyebben jelenhettek meg az irodalmi nyilvánosság előtt, mint az előttük járó nemzedék képviselői. Például Nádas Péter első jelentős regénye, az *Egy családregény vége* című (1978) politikai okok miatt hosszú késéssel jelenhetett meg, de az 1986-ban megjelent reprezentatív nagyregénye, az *Emlékiratok könyve* című megjelenését is – amit azóta számos európai nyelvre lefordítottak és komoly nemzetközi kritikai visszhangja van – hosszas kiadói/cenzúrális huzavona előzte meg. Ha tehát efféle akadályokkal már nem kellett megküzdeniük, mégis irodalmi elfogadtatásuk és elismertségük jóval lassabb és szűkebb körre korlátozódik. Sajnos igen kevesen ismerik Pályi András műveit, akik íróként szinte kizárólag a „test templomának” misztériuma foglalkoztat. Sőt, úgy is mondhatnánk, hogy Piliinszky János nagyhatású költészetén kívül az egyetlen, komoly misztikus író, akinek elbeszéléseinek, regényeinek cselekménye és tétje rendre valamiféle profán megváltástörténet (*Éltem, Túl, Megérkezés*). Az érzékenység és testiség tabuít török meg a fiatal Darvasi László elbeszélései és *A könnyűmutatványosok legendája* című regénye, de az ő írásmódját inkább a posztmodern játekosság és a szövegvilágok mellérendelő vi-

Onisín Cotta: Gondolat a teremtésről

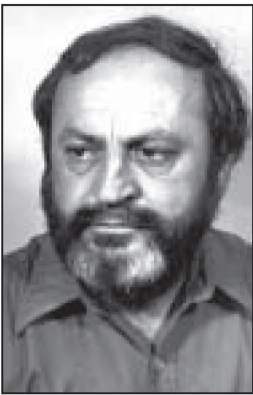
szonylagossága jellemzi. Vagy például hiába jelent meg az 1951-ben született Kukorely Endrének vagy a nála nyolc évvel fiatalabb Márton Lászlónak több mint tíz könyve, s akiknek két regénye az idei év irodalmi szenzációját jelentik (*Tündérvölgy avagy az emberi szív rejtelmeiről* illetve a *Testvériség* című történelmi trilógia), ám ők lényegében még mindig fiatal írók számítanak. Ezt lehet részben nagyon vidáman felfogni, úgymond irodalmunk feltalálta az örök fiatalság titkát, kevésbé vidáman olvasata viszont az, ami sajnos közkeletűbb: ezeket a fiatalokat nem kell és nem lehet komolyan venni, mert szövegeik ironikus-tréfás játékok, amelyeknek nincs jelentésük, sőt valójában az üresség könyvei, nem szólnak semmiről, nem csoda, hogy elfordulnak ettől az irodalomtól az olvasók. Egyáltalán: ők a felelősök azért, hogy a mostani irodalom érthetlenné és súlytalanává vált! És így tovább. Nem hinném, hogy e vádak és vélekedések a világon bárhol valamiféle újdonságot jelentenének, így bizonyára Spanyolországban sem, mert ha belelapozok egy nemrégiben megjelent folyóirat számba, akkor van némi fogalmam az ottani kritikai recepció derékhadáról is. Ha némileg jobb a helyzet, akkor elnézést az alaptalan gyanúért...

Szerencsére a kortárs magyar regény nem hagyta cserben az igényes és szélesebb olvasóközönséget sem. Itt mindenképp Szabó Magdát érdemes említeni, aki a hagyományos, történetű-elvű prózát frissítette meg a huszadik századi tudatregények poétikai-nyelvi vívmányaival, és regényei (*Az őz; Mózes egy, huszonkettő; Okút; Régimódi történet*, stb.) már a hatvanas évektől töretlen népszerűségnek örvendenek itthon és külföldön egyaránt. Az elsősorban költőként ismert Rakovszky Zsuzsa pedig tavaly jelentkezett első, *A kigyó árnyéka* című történelmi-lélektani regényével, és egycsapásra igen komoly szakmai és olvasói elismerést szerzett mesteri történet-bonyolításával, nyelvi plaszticitásával és finoman árnyalt lélekábrázolásával. Az utóbbi évek leglátványosabb sikerét pedig Závada Pál *Jadviga párnája* (1997) című regénye jelentette, amelyik a klasszikus napló-regény műfaját írta újra: a többszólamú elbeszélés centrumában egy szerelmi háromszög-történet áll, de mögötte fölvilan a magyarországi szlovák kisebbség egész huszadik századi történelmi kálváriája is.

E vázlatos jellemzés szinte minden pontján kiegészítésre szorulna. De nem akarok minden külföldieknek író értekező kedvenc póza mögé bújni, aki egyrészt hevesen mentegetőzik, másfelől pedig még hevesebben szerénykedik, hogy a gazdag és szinte kimeríthetetlen anyagból sajnos csak ennyit tudott összevilláznai. Nem, mert időközben csoda történt. Valóságos, már nem remélt, rendes csoda: Kertész Imre tavaly előtt megkapta az irodalmi Nobel-díjat életművéért és elsősorban az 1975-ben megjelent *Sors-talanság* című regényéért. Ez a kiváló könyv a Holocaust-tapasztalatot új epikai távlatból mutatja be, ahol az elbeszélő saját szenvedését nem emeli teremtett világa fölé, de az író további művei is (*Kudarc, Kaddis egy meg nem született gyermekért, Angol lobogó, Gályanapló*, stb.) a totalitárius rendszerek történelmi és egzisztenciális kiszolgáltatottságáról, emberi határhelyzeteiről adnak hírt, nagy művészi erővel. Kertész Imre teljesen megérdemelt elismerése és világhíre váratlan esélyt adhat a magyar irodalomnak is, hogy valóban kilép a világ elé eddigi szép, ám fájdalmas ismeretlenségéből.

Fábián Ferenc (1933, november 1.–1979 március 9.) kiváló drámai és jellemzés volt. Főbb szerepei: Richard (Shaw: Az ördög cimborája), János (Bródy: A medikus), Tye-tyerev (Gorkij: Kispolgárok), Volpone (Ben Jonson), Aston (Harold Pinter: Gondnok), Bolyai (Kocsis István: Bolyai János estéje), Biberach (Katona József: Bánk bán), Borkin (Csehov: Ivanov), Író (Sütő András: Anyám könnyű álmodtató). Több filmszerepet játszott. A romániai magyar színművészet első nemzedékének egyik legjelentősebb alakja, a temesvári magyar színpad kiemelkedő személyisége volt.

Szovátán vagyunk. Temesvári Szovátán. Székely mester faragta bútor, több száz festett tányér, kancsó, népi kerámia. Fábán Ferencné, Bósy Anna, ny. színésznő otthonában, a Beethoven utca 4 szám alatt. Tekintetem nem tud elszakadni a szoba kincseitől. Két Ady portré között függ a falon Fábán Ferenc fényképe, az ő emlékéit idézzük.

– Nagyon szeretett elidőzni ebben a szobában. A gyűjtemény első darabjait én vásároltam, aztán az évek során megszoktuk, hogy születésnapra, ünnepekre népi kerámiát ajándékozzunk egymásnak, így alakult ki ez a gyűjtemény. Ha Székelyföldön vendégszerepeltünk, mindig kerestük a hagyományörző ereklényeket. Néhány rendkívüli darab is látható a szobában: a falon például két csempelap van, amely Bethlen Gábor kályhájából való. Aztán itt vannak a csik-dánfalvi maszkok, a korondi kancsók, a kibédi tányérok. Az egyik tányéron ez a felirat szerepel: „Lesz még szülő, lesz még lány kenyér, de lesz, aki meg is egye”... Ferike szívében élt Erdély. 1978-ban, amikor Magyarországon filmezett, Rózsa János rendező hívta meg a Trombitás című film egyik főszerepére, ezt írta nekünk: „Drága Egyetlen Életem! Most érkeztem meg Mátrafüredre, nagyon szép hely, hasonlít Erdélyre!.. Rózsa Jancsi állandóan dicsér, nem tudja hova tegyen. A barlangkép tényleg kitűnő, nagyon jó vagyok benne, hogy most dicsekedjek én is, bár csak keveset mondtam ezzel. Nem tudok semmit rólatok, és ez nagyon fáj, néha nagyon elkeseredek, aztán járkálok egyedül, mint akinek senkije. Nagyon, nagyon hiányoztok! Én végig rátok gondolok, sokat, sokat. Csókollak benneteket: Férjed, Édesapa!”

– *Látom, elérzékenyültél, nem tudod elfelejteni negyedszázad multával sem. Hogyan találkoztatok, valóban szerelem volt az első látásra?*

– A marosvásárhelyi színművészeti főiskola elvégzése után előbb a szatmárnémeti Északi Színházhoz kerültem. Itt találkoztam Ferikével, aki a temesvári társulattal jött vendégszerepelni. Csodáltam, csillogott a szemem, mire ő megkérdezte az egyik

Hol kezdődik, és hol végződik a szerelem?

– emlékezés Fábán Ferenc színművészre –

kollegától, hogy ki ez a fiatal, szép színész. A sors úgy hozta, hogy 1964-ben Temesvárra kerültem, az Állami Magyar Színházhoz. Fábán kitaróan udvarolt nekem. Ő akkor már elismert színész volt, valóságos sztár, de bohém ember, akiről mindenféle szóbeszéd járta. Amikor megkérte a kezem, egyetlen kikötésem volt: hagyjon fel az itallal. Megígérte. Összeházasodtunk. Családot alapítottunk. Két kislányunk született, Annácska és Andrea, mindkettő az apjuk szemefénye volt.

– *Milyen érzés volt a sztár búvkörében élni, nemcsak a színházban, hanem otthon is?*

– Kollegáim szentül hitték, hogy Fábán segít nekem, velem készítem elő minden fellépésem. Ez nem igaz, talán éppen azért mert az ő felesége voltam, jobban meg kellett dolgoznom minden kis szerepemért. Nem lettem egy új Kőszegi Margit, ahogyan azt főiskolás koromban egyik tanárom remélte, de becsületesen dolgoztam és megszeretett a közönség. Ma sem feledem el a végvári, meg óteleki, aztán a csik-szeredai vendégfellépéseket, amikor úgy éreztem, hogy ünnepelem a közönség. Elárulok egy műhelytitkot is. En itthon próbáltam a készülő szerepeket, egyedül. Ferike kiment halászni, a Bega partjára, leült egy fa tövébe, és ott ismételte hangosan a szöveget. Néha a gyerekkocsit is magával tolt, s kislányunk mellett tanult, élte bele magát a szerepbe. Ma is gyakran kísérek arra a helyre, megállok a terebélyes fa mellett, és úgy érzem, hogy Ferike üzen nekem. Egyetlen közös műsorunk volt: a Hol kezdődik, és hol végződik a szerelem című irodalmi összeállítás, melynek rendezését ő vállalta, s azt is megtette, hogy hangszalagra rögzített hangjával kísérte szavataimat. Bodor Pál verseiből válogattam ezt a műsornyi anyagot, s elmondhatom, hogy nagy sikerem volt vele. Szerencsére hangszalagra rögzítették ezt az előadást, így megmaradt nekem, akár egy élő emlék. Sajnos, ma sincs annyi lelkierőm, hogy újra hallgassam Fábán hangját. Mintha a műsor a címevel is üzent volna nekem: kezdődik, de sohasem végződik be az igazi szerelem. Olyan, mint amikor azt mondtuk ki a máriaradnai templomban, hogy

„holtomiglan, holtodiglan”... Emlékszem, amikor elvittem kislányaimat, hogy megnézzék a moziban az egyik filmet, amelyben az apjuk szerepel, a kisebbik lányom odaszaladt a filmvászonhoz, meg akarta simogatni az apját és egyre csak azt mondta, nem igaz, hogy meghalt, látod é!

– *Tragikus halála az egész művésztsadalmat, a város színházkedvelő közönséget gyászba borította. Úgy dőlt ki, mint a pályán játszó csatár, a bemutató előestéjén. Bármennyire fájó, úgy érzem fel kell idéznünk ezt az „irgalmatlan valóságot”.*

– 1979-ben, Nagyváradon próbálták Székely János drámáját, az Irgalmas hazugságot, amelyre vendégként hívták meg Fábán Ferencet.

Megtartották a főpróbát, behirdették a bemutatót. Készültem az eseményre, virágcsokrokat rendeltem, s úgy terveztem, hogy néhány kollégámmal, autóval megyünk Nagyváradra. Március nyolcadikán este még beszéltem vele telefonon, úgy tűnt, hogy minden rendben, aztán jött a gyászos kilencedikére virradó éjszaka. Indulás előtt, a színházban közölték velem a tragédiát, s hogy nem rivaldafénybe vágó virágokat, hanem gyászkoszorúkat kell rendelnem... Ha nincsenek barátok, ha nincs mellettem Bárány Ildikó, az orvos, akkor talán túl sem éltém volna ezt a megrázkódtatást. Hazahoztuk, s tizenegyedikén temették el, a temesvári erzsébetvárosi temetőben. Sinka Károly, az akkori színiigazgató gyászbeszédét ma is örööm. Felolvasok belőle egy részletet: „Boldog az a művész, aki meghallgatásra talál. Boldog, bár tragikusan és fájdalmasan rövid életet mondhat magának. De amelyben soha, már első színrelépésétől, nem kísértett a visszhangtalanság veszélye. Igazmondó, pörös ajka örökre elnémult, de sok ezer emberben nem némulhatnak el az anyanyelv aranyfoglatában kiejtett szavai...”

Sokáig elidőztem Fábánék otthonában. Anikó elővette a dokumentumokat. Fényképek százai hívták elő a színházi esteket. Újságokban, folyóiratokban megjelent kritikák egész kötetnyi halmaza várt arra, hogy az életpálya minden fontos mozzanatából összeálljon egy nagy színész életének regénye. Levelek, jegyzetek, hangfelvételek... Nincs Temesváron színházi múzeum, nincs, aki befogadná. Otthona ez a szentély, családja őrzi emlékéit, immár mindhalálig.

PONGRÁCZ P. MÁRIA

Sikerek és szűkös körülmények – egy év Aradon

– Interjú Senkálzsky Endre színművésszel –

– *A színiiskola utáni első évadot Aradon töltötte. Hogyan került épp ehhez a társulathoz?*

– 1937-ben végeztem Kolozsvárt Hetényi Elemér színi iskolájában. Ketten jöhettünk volna számításba a kolozsvári színháznál, de nem rám esett a választás. Nagyon el voltam keseredve. Tanítómasterem, a nagyformátumú színész, Tóth Elek rábeszélte: menjek az aradi színházhoz, nagyon jó iskola lesz számomra. Így kerültem Aradra, ahol egy évig működtem. Tulajdonképpen csak azért, mert az évad folyamán az igazgató, Szabadkai József fizetésképtelen lett. Abban az időben az aradi színház Aradon, Temesváron, Marosvásárhelyen, Szatmáron és Maramaroszigeten játszott. Nem biztosított nagy fizetéseket, 2500 lej kaptam, ami éppen csak arra volt elegendő, hogy a mindennapi megélhetést biztosítsam magamnak – szállásra és esetleg egy-két könyvre jutotta.

– *Milyen volt akkoriban a közönség, figyelt-e az újonnan érkezett fiatal színészekre?*

– A közönség támogatta színházunkat, de a bevétel annak ellenére nem volt

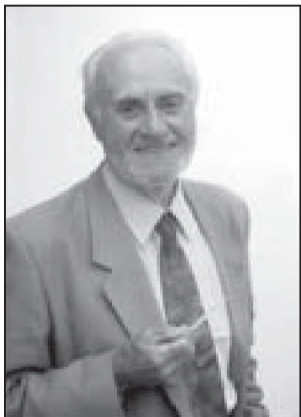
elég a létfenntartásra, hogy vasárnap és ünnepnap három előadást is játszottunk. Mert nagyon nagy adót fizettek a magyar színházak, akkorákat, hogy képtelen volt életben maradni.

– *Milyen szerepeket kapott, mint kezdő színész?*

– Két nagyon jó szerepre emlékszem. Bernard Shaw Szent Johannájában Warwick grófit alakítottam, Nyíró József A Jézusfaragó ember című darabjában Árpá Mihályt játszottam. Az első darabban megbuktam, de a másodikban nagyon nagy sikerem volt. Nagyon jó iskola volt számomra az aradi színjátszás, mert ott operettben, népszínműben, drámában kellett játszani, és ez később nagy hasznomra vált. Sőt, annak köszönhettem, hogy a kolozsvári színházhoz kerültem; az évad vége felé a kolozsvári színház vendégszerepelt Aradon, egy Hatodik emelet című francia bulvár-darabban. Nem hozták el egyik szereplőjüket, Lantos Bélát, rám esett a választás, én játszottam el Lantos Kolozsváron alakított szerepét. Ennek alapján tanítómasterem, Tóth Elek, Benes Ilona és a többi nagynevű színész javasolta, hogy

adjam be a kolozsvári színházhoz a kéresemet, ők majd támogatni fognak Kálmán Imre igazgatónál. Az évad végén, az aradi sporttelepen Victor Eftimiu-nak a Prométheusz című darabját akartuk bemutatni, de az eső elmosta. Ezután hazakerültem Kolozsvárra és elköttem azt a hibát, hogy nem mentem el érdeklődni a kérvényem sorsa felől. Elmentem Szamosújvárra, elkeseredésemben, hogy nem jött semmi válasz a kérvényemre. Ott játszott a Jódi társulat, le-szerződtem és egy évig jártam a vidéket, olyan helyeken, ahol a kolozsvári színház nem járt. Egy év múltán hazakerültem. Mozgósítás volt akkor, de minket, magyarokat nem képtettek ki fegyverrel; jelentkeztem a hadtestparancsnokságnál, ahol közölték velem, hogy nem kell bevonuljak. Én örömmel jöttem ki onnan. Találkoztam a kolozsvári színház titkárával, aki felkúldott Kádár Imre-hez, mert már rég keresett szerződöttes céljából. Fogadott, így kerültem a kolozsvári színházhoz 1939-ben, és attól a naptól a kolozsvári magyar színház tagja vagyok.

KARÁCSONYI ZSOLT

A kilencvenedik életévét idén betöltő Senkálzsky Endre egyike az erdélyi magyar színjátszás legkiemelkedőbb alakjainak. 1939 óta tagja a kolozsvári magyar társulatnak, évekig igazgatója is volt. Kezdő színészként egy éven át Aradon játszott. Az itt eltöltött évről és a Kolozsvárra kerülés történetéről nyilatkozott lapunknak.

Egy kiállítás margójára

Impresszionisták a Budapesti Szépművészeti Múzeumban

Monet és barátai

Kora reggeltől kapuzárásig végeláthatatlan a bebecsátásra várók sora a Budapesti Szépművészeti Múzeum előtt. December elseje óta nap-nap után ilyen sokan kíváncsiak a *Monet és barátai* című kiállításra, amely a világ nagy műzeumaiból hozta el a legismertebb impresszionista alkotók munkáinak igen reprezentatív válogatását.

A közel negyvenfős aradi csoport tagjai – közöttük több képzőművész – türelmesen várakozik, s közben – van rá idő – hallgatják a művészeti élményre kíváncsi anyaországaiak és külföldiek kommentárjait. Van, aki csodálkozik a tömegesen szervezési hiányosságokat emleget. Társa – világot látott ember lehet – azonban felhívja a figyelmét, hogy minden nagy képtárban hasonlóak a biztonsági intézkedések.

Ezúttal fokozottan szükség van az óvatosságra. Egyrészt, mert anyagilag felbecsülhetetlen értékekről van szó. A tervek befogadó-képessége, a műrekek zavartalan élvezete sem teszi lehetővé a korlátlan bebecsátást. Nem is szólva arról, hogy a túlzott páratartalom milyen károkat okozhat a munkákban.

A vitára egy politikai ízű megjegyzés tesz pontot. Egyik román honfitársam sommázza helyben kialakított véleményét: nem kell tartania a jövőtől egy olyan országnak, amelyben ennyi embert érdekel a szépművészet.

Vége belül vagyunk, azaz az utcai főbejáraton túl, ahol ismét némi „pénztárközeli” várakozás után kapjuk meg 1700 forintos belépőjegyünket. Utána pedig röpké negyedóra a ruhátár előtt, majd ugyanannyi az erre a célra berendezett termek folyosóján, hogy aztán kisvártatva Szezámként megnyílik a mesés birodalom első terme, és már feledjük fáradtságunkat. A kivételes élményeket ígérő kellemes izgalom vesz erőt rajtam.

Az impresszionisták száznál több munkáját bemutató kiállítást a világ nagy múzeumaiból válogatták össze a párizsi D'Orsaytól a washingtoni The National Galleryig.

De kik voltak ezek a művészetek forradalmasító művészek és mi volt alkotói credójuk?

A mozgalmat elindító franciák közül Claude Monet (1840–1926), Camille Pissarro (1830–1903), Eugene Boudin (1824–1898), Alfred Sisley (1839–1899), Auguste Rodin (1840–1917), Edouard Manet (1823–1883), Gustave Courbet (1819–1877), Auguste Renoir (1841–1919), Edgar Degas (1834–1917), Paul Cezan (1839–1906), a holland Vin-

cent van Gogh (1853–1890), Johann Barthold Jongkind (1812–1891) nevét említve csak a legismertebbekről szólnunk.

Egy csoport fiatal polgárpukkasztó festő közös kiállítást rendezett 1874-ben Párizs egyik kevésbé ismert szalonjában. A rendezvény megütközést keltett, s az egyik kritikus Claude Monet *Impresszió, a felkelő nap* című festménye alapján leikicsinylően „impresszionistáknak” nevezte a csoportosulást tagjait. Az elnevezés meghonosodott, a fiataloknak pedig meg kellett küzdeniük az új esztétikai fogalmat és technikai eljárást is fedő alkotói hitvallás ellenzövel.

Az impresszionisták másodlagos fontosságot tulajdonítottak a kontúroknak, a kép kidolgozásának; náluk a fény játszott a fő szerepet. Az érzélem terén pedig a témáról kialakított első benyomás, impresszió számított meghatározónak. Kedvelt témájuk a táj és a tájban mozgó alakok ábrázolása volt. Kedvenc ihletforrásuk pedig a vízpart: a Szajna torkolatvidéke, a La Manche csatorna és környéke. Persze ugyanilyen érdeklődéssel ábrázolták az esőt, a ködöt, a hó fedte tájakat és ezek színhatásait. Nem véletlen, hogy a Szépművészetiben látható válogatásban Velence, a londoni Temzpart és a Szajna, illetve a parkok és kertek művészi ábrázolása dominál.

Hosszú pályafutásával és nagyon sok festményével Monet kétségtelenül vezéralakja volt ennek a mozgalomnak. A pesti látlat gerincét is az ő munkái alkotják, de az egész művészeti áramlat fejlődése tetten érhető vásznain. Monet nevéhez fűződik a festménysorozatok megalakítása, melyet később átvettek a művészfotó-

Gustave Caillebotte: Evezősök, 1878

sok is. Hídjait, csónakjait, a sziklafalakat megfestette napfelkeltekor és napnyugtakor, esetenként déli verőfényben is. Híres festménye a teljes ködfátyolban burkolódzó londoni Parlament és a Roueni katedrális, amelyet kora reggel misztikus fényjátékban örökített meg. Tavirózsa és japán kert-sorozatából is néhány szép példány látható a Szépművészeti termekben.

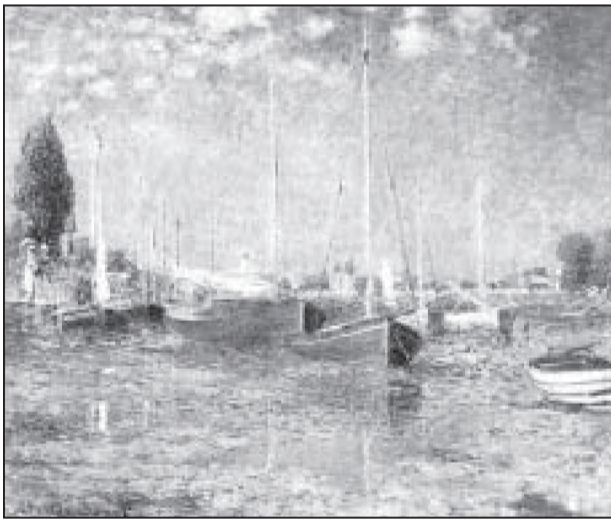
Virágzásának éveiben a látvány mind erőteljesebb szerepe, erkölcsi téren pedig a század humanista törekvéseivel összhangban álló alkotói szabadság jellemezte az impresszionistákat. A pesti látlaton látható munkák igen pregnánsan tükrözik a művészegyénekek sokfélesége ellenére is az 1900-ig terjedő korszak szellemi egységét.

A kép és szobor, a vázlat és a kidolgozott kép jelenléte teszi teljessé a kiállítást. No meg a művelődés és izlésnevelés szolgálatába állított modern technika, ami ma már nem hiányozhat egyetlen nagy európai múzeumból sem. Külön szobában a gyerekek számítógépes puzzle-játék formájában rakhatják ki egy-egy impresszionista festő alkotását. Másik termében videofilmeken mutatják be töviről hegyire egy-egy jeles művész pályáját.

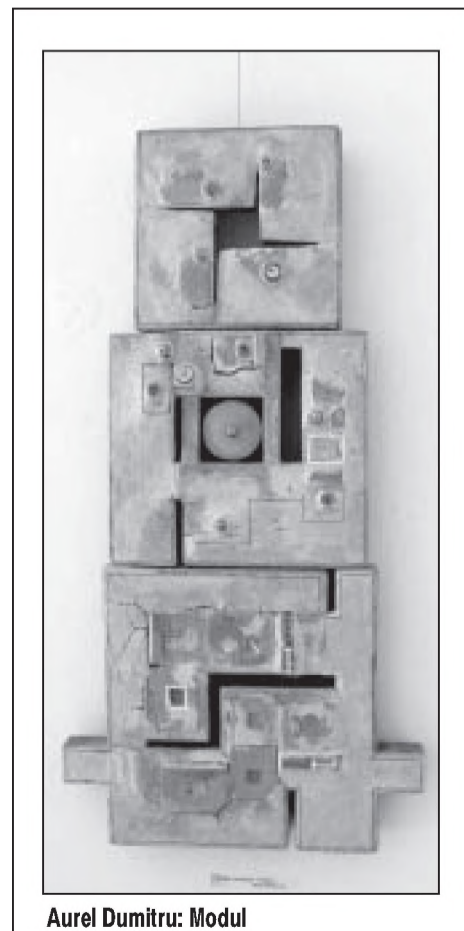
Az impresszionisták rengeteg jó minőségű reprodukciója, albumok, leporellók teszik teljessé a kiállítást, amelynek megrendezése a Budapesti Könyvtár eljuttató kelet-európai ember számára is elérhetővé teszi a világ nagy galériáinak kincseit.

A vártnál is nagyobb érdeklődésre való tekintettel meghosszabbították a kiállítás órarendjét: március 15-ig 9–20 óra között lehet „találkozni” a budapesti Hősök terein a Szépművészeti Múzeumban Monet-vel és barátival.

PUSKEL PÉTER

Claude Monet: Vörös hajók. Argenteuill, 1875 körül

Aurel Dumitru: Modul

TELEGDI ÁRON

Mintha minden túl gyorsan történt volna

Furcsa helyzetben vagyunk mi ma. Ez elvben értelmesnek tűnő mondat. Mondjuk, ideiglenesen, röviden: mi mind, akik ezt vállaljuk. Ma, tegnap, az utóbbi tizenhárom év hétköznapiságában.

Ki sem merem mondani: történelmi helyzetben. Furcsában.

És mégis, mintha a „furcsa”-n kívül minden szó értelme kétséges maradna.

A „történelem”-é kiváltképp.

A furcsaság két alapmotívuma: a mimetizmus és a melankólia. Mimetizmus: ezen ne pusztán a mediatisáltság szimulakrum-logikáját értsük, nem is a mindennapi vagy kiemelt, mindenképp mindennapos szerepjátszásokat. Nagyon úgy tűnik: mi ezeket is mímeljük, mímeljük megszólván a mímélést magát. Ami nem kis teljesítmény.

Csakhogy mégis van valami saját ebben. A melankólia jogát követeli, és itt nem arra gondolok, hogy az ember a mímelésbe is belefárad, hanem, hogy egy teljesen sajátos fatalizmussal nem játssza el a szerepét, mímeli, hogy mímeli, miközben melankolikusan, depresszív ide-

genséggel a jelen iránt, gondol valami másra, bár maga se tudja, mire.

Mintha minden túl gyorsan történt volna.

Hegel megértésének idegenszerű és teljesen kézenfekvő fogódzói közül hadd említsék egyet: a történetírás túl van a történelmen. Pofonegyszerű, mint minden jó gondolat: csak a túlélők írják történelmet. Nyilván ennél sokkal többet is jelent. Olyan hermeneutikát nyit meg, melynek lehetőségeit a későbbi történelem-elméletek még részben sem követik nyomon.

Mert másrészt, ugye, azért Hegel is történelem. Felbukkan, kinyilatkoztat és visszavonul, miután a múltat egyszer és mindenkorra jelenvalóvá tette, teleologikus forgatókönyv szerint. És azután ez mind-mind elmúlik.

Avagy a huszonegyedik század lenne a történelem utolsó, most már tényleg a legutolsó végcélja?

Kis kerülővel kideríthetjük, honnan táplálkozhat ezek után egy valamirevaló történelmi tudat. Gondoljunk Kierkegaardra és Nietzsche-re, az egzisztencialistákra, Marxra, neadjisten a posztmodernre. És

kerüljük a történetfilozófiákat, annál kevésbé a művészeteket, irodalmat, zenét. És a színházat.

Az eredendő eltérést Schelling késői filozófiájában találjuk. Az eszme többé nem cselekvő. Igaz ugyan, hogy másikjával, a „valóság”-gal, lényegi vonatkozásban áll, de alap nélkül alapozódik rá. Az alap és az alaptalanság egyenrangúak lesznek. Még Istenben is van valami, mely nem önmaga, csak pusztán alaptalan lét.

Hát még bennünk. Ezzel lép be a történelembe a fakticitás, kvázi a történelmi valóság. Megjelenése egyben, házi használatú kifejezéssel, teológiai nihilizmust teremt.

Halálos komolyan nem hinni semmiben: veszedelmes kísérlet. Az ember felejt. Netán még azt is, hogy nem hisz semmiben.

És abba a kényes helyzetbe kerülhet, hogy hinni kezd valamiben, holott nem hisz benne.

A nihilizmus hermeneutikájához szükség van a múltra. Nem ahhoz, hogy elérj valamit, nem is ahhoz, hogy a pillanatot átélhesd, még csak nem is ahhoz, hogy

Könyv

Tiszta szívvel

Kovács katáng Ferenc, új kötetének* négy ciklusa (apák és fiúk I–III, egy fiú és egy lány I–VII, a napok maradéka 3 töredék, négy évszak) a gyermek- és ifjúkor emléktoszlányából, élménytöredékeiből táplálkozik. Akárcsak a *Napok maradéka* című korábban megjelent novelláskötete.

A nosztalgikus hangvételű vers- és novellafüzér vallomás, visszatekintés. Annak igazolása, hogy a múlt maradéka, hozadéka meghatározza az ember egyéniségét, és kitorolhatetlenül jelenvaló.

A Magyarországtól 22 éve távol élő író-költő-képzőművész nem tud és nem is akar elszakadni emlékeitől, élményeitől. A szülőváros, a család megtartó ereje, a szerelem törékeny pillanatai hitét, kötődését erősítik.

Megkapó és megragadó ez a „hazafelé” tekintés, amely még talán 80 év múlva is hiányérzetet és „összerakható emlékeket” ígér.

A szerző 1949-ben született Nyíregyházán, a BME Villamosmérnöki karán szerzett diplomát, jelenleg Óslóban él és tanít az egyetem média-karján.

(Kovács katáng Ferenc, *Hazafelé*, kiadta a Móricz Zs. Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza, 2004)

ERIKA SCHARF

Tánc

Táncolni szeretnék veled. Úgy, igazából. Elég, ha erre gondolok, látni vélem mily karcsú lesz a testem. Az ujjbegyem és minden kis porcikám beleremeg, ha megérintelek, a hajam lágyan kibomlik, mintha esti szél fodrozna. Táncolunk. Repülünk csillagtól csillagig, a homályból a homályba. Együtt szárnyalunk a végtelenbe, a ragyogó táncparkett fölött. Nem érinthetjük meg, mert csörömpölve, csengve összetörne, mint a cserép...

Siklunk, forgunk a magasban, hűvös még minden, de a kezéd melege megrészegít. Találkozik a tekintetünk. Beleszédülünk a forgásba, lehunyt szemmel szárnyalunk, mintha csak álmodnánk. Magukhoz emelnek a csillagok, a mindenség kering velünk.

Mert ez a mi táncunk!

Vágy

Patina-zöld nyak. Játszanak rajta a színek. Előbb a rozsdabarna árnyalja be, majd minden lágy szürkésébe olvad – galambszürke lesz! – Ó, ha én is galamb lehetnék! ... Eleven, szelíd, engedékeny galamb Megremegnek egy gyöngéd és meleg kéz érintésére, sárgás, borostyánkőgyűrűt viselő lábamban érzem a lüktetést, korall-rózsaszín karmaim megszelídülnek. Valószínűtlenül gyöngéd, elviselhetetlenül jámbor teremtés lennék! Puha pihék fednék be a csőröm, szárnyamat se lyemből fonnák, hogy csábítóan, szabadon röpjüljek. Különös illat áradna a testemből. Milyen furcsa lenne az arcom, a szemem, a fülem. Oh! Azért mégis a magasba vágnék, az ég felé, s féktelen szívem dobogva zakatolna!

Szememmel, lelkeimmel, ujjbegyemmel és tenyeremmel vágyakoznék valamire. Egészen biztos, hogy szenvedélyesen sóvárognék a virágok után, beinnám azok illatát. Arcomat azonban egy orgonabokorba temetnem. Ajkaimon rózsák nedűje pástázik, részeg illat árad. Gyenge, hűvös fuvallatot érint, felocsúdik a leheletem.

Lázás izgalomban érzem, hogy nyugtalanságom ajtaján valami idegen, ismeretlen vendég kopogtat!

Fordította: PONGRÁCZ P. MÁRIA

legalább a szerepedet hitelesen játszsd el. Egyszerűen ahhoz, hogy légy. Ahhoz, hogy játssz.

Nem ahhoz, hogy a teodicea teljes legyen a történelmi ésszerűség kimutatásával.

Hanem még ahhoz is, hogy máról holnapra folytathasd az ördög-diceát.

Pedig mi akadályozhat meg benne, hogy úgy élj, mint más rendes polgár? Hogy a jelenben élj, a jövőtől a váratlant várd, és a múltad múljék, anélkül, hogy különösebben részt vennél bennük? Honnan a múlt és az elmúlt jövő mérgező keveréke?

Miért van az, hogy a fatalista áldozatkészség folyamatosan áldoz, de nem cselekszik?

Zsmokosságából fakad: a szerelemből, mellyel elérhetetlen önmagát, múlt tragikumát követeli.

A filmek valóságosak. Színészek játsszák őket.

A mellékszereplő arcára rá van írva: meg fog halni, mint ahogy meg is hal. Ki az, aki meghalt: darázscsípés.

Ó az a színész, aki meghal – a főhős szórakozottan statisztál halálához.

Túlélők, töltött káposztával a hasukban.

Azt hiszem, arról akartam beszélni, hogy sok volt a sorban állás. Nem emlékszem tisztán.

Avagy a poklotokat firtatni, barátaim.

Egy szabad ember

Könczöl Csaba (1947–2004)

Mi mindent írt, alkotott, szervezett, csinált – hosszan tartó súlyos betegség után néhány napja leállt a test, elhallgatott a lélek: csodálkozom, tényleg csak múlt időben lehet már róla beszélni? Vibráló szelleme itt van közöttünk. Mikor elkezdte az orosz formalistákat fordítani, javarészt nevüket sem tudtuk, pláne nem jelentőségüket a világ esztétikai tudata számára. Nem csoda, hogy első Bahtyin-fordítása (A szó esztétikája, 1976) oly nagyot szól, azután követték a többi fontos művek (és magyarázatok), hatásukra paradigmák (és dogmák) dőltek össze, s nyílt egy új kép Dosztojevszkijre, az orosz irodalom rejtett folyamataira. Meg az irodalommal való foglalatosságra is. De így volt ez Eichenbaummal, Zsirnunkszkijjal, Tinjanovval is, akiket – másokkal karöltve – ugyancsak ő hozott/fordított, ismerttetett, azaz honosított szellemi életünkbe.

jére állította az egyetemi ifjúsági szervezetet, el is találta a nagy kő: az elsők között került rendőri felügyelet alá. De ilyen volt, nem tudott más lenni: a művészetten kívül a politikai ellenállás, a visszabeszélés volt életeleme, akkor, amikor ez a foglalatosság fővesztéssel járt. Nemcsak a politikában vált elektromossá körötte a levegő: megjegyzéseivel felkavarta az irodalmi állóvizet, akkor állt Pilinszky János vagy Petri György költészeté mellé, amikor e két költő korszakos jelentőségét alig ismerték még.

Honnan volt benne ekkora esztétikai érzékenység, pontosabban jövőtudat? Mitől sejtette – a még nagyon is vad szocreál idején –, hogy az elátkozott szerzők gondolataiba van bezárva a művészetről való igaz, mert lényegét megragadó beszéd?

Nem volt könnyű élete, lentről indult, lépései göröngyökön vezették. Amit persze keménységével, a szabad ember szertelenségével maga is szaporított. 1969-ben még hallgatóként feje tete-

Természetesen ott volt a demokratikus ellenzék alapításánál, a szamizdatokban, a Menedékben, a Szabad Kezdeményezések Hálózatában. Abban a korán öregedő korban megőrizte fiatalos – plebejus – pimaszságát, ez adta esszéinek, cikkeinek gondolati gyúanyagát, amivel az esetek többségében nemcsak a lényegre tapintott – olykor, mi tagadás, fájó tyúkszemekre is –, hanem messi előre látott. Erről tanúskodik esszéjű kötete, a Tükörszoba (1986). Szípközös szellemes, olykor érdes tolla volt, de ettől volt – a műértő esztéta mellett – szellemes publicista: többek között e lap hasábjain. Olyan témákat kapott fel, melyek nem voltak sem idomosak, sem divatosak, ám ironikus (csípős) mondataiban kérdőjelekké nőttek.

ALMÁSI MIKLÓS

Szép magyar könyv

Hatvanegy kiadó százhuszonöt kiadvánnyal nevezett a Szép magyar könyv 2003. évi versenyére, a nyolc megpályázható kategória mindegyikébe érkezett jelölés – tájékoztatta a sajtót Paál Rózsa, a verseny titkára.

A legtöbb, szám szerint 33 kiadványt a művészeti könyvek és albumok kategóriában neveztek a könyves cégek, a szépirodalmi és ifjúsági könyvek sorából 25 kötetet jelöltek a kiadók – mondta a titkár.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE) által kiírt verseny első fordulójában

az előzsűrik értékelték a köteteket. A tizenegy tagú fősűri az előzsűrik elnökeiből, valamint a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése elnökségének delegáltjaiból áll.

A Szép magyar könyv versenyének díjait a hagyományok szerint ezúttal is az ünnepi könyvhét nyitó napján adják át. Az idei, immár 75. ünnepi könyvhétet június 3-tól 7-ig rendezi meg a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése. A budapesti központi eseménysorozat új helyszínre, valószínűleg a Szent István-bazilika előtti térre költözik.

Ioan Galea: Nem vagyok itthon

Kulturális hírek

Bessenyei Ferenc 85 éves

Alkalmatlan epizód szerepekre, csak nagy formátumú hősök megformálására hitelesített. Ha mást játszatnak vele, önkéntelenül is bosszút áll. Szévteti az adott kereteket. Lejtsza a partnereit. Ha oldalt áll, képzeletben akkor is középre lopja magát. Vagy fűtül az egészre, és nem tanulja meg a szövegét, netán a főszereplő lábára lépked tánc közben, mint tette a Marica grófnőben, amiben Röck Marika partnere volt. Tudta, hogy ez az este nem róla, hanem Röck Marikáról szól, így nem is érdekelte, és ez bizony a nézőtérrel is látszott.

Februárban ünnepelte a 85. születésnapját.

Bálint Endre képei Párizsban

Párizsi korszakainak eddigi legteljesebb bemutatását tette lehetővé az a hozzávetőleg félszáz művet felvonultató időszaki kiállítás, amely a párizsi Magyar Intézetben nyílt meg a magyar szürrealista mester fia, Bálint István, valamint a még életben levő franciaországi barátok jelenlétében.

Bálint Endre két alkalommal – a negyvenes években, majd pedig 1957 és 1962 között töltött hosszabb időt a francia fővárosban és életművének több alapvető fontosságú munkáját ott alkotta. A francia művészettörténet is számon tartja például az ötvenes évek végén Párizsban megjelent francia nyelvű Jeruzsálemi Biblia Bálint által illusztrált kiadását, amelynek néhány eredeti lapja a mostani kiállításon is látható.

Megmentheti az ősök nyelvét

Egy kihálófélben lévő nyelv, az arámi feléledését remélik nyelvészek A passiótól, attól a botrányszagú filmtől, amelyben Mel Gibson amerikai színész Jézus életének utolsó óráit vitte filmvászorra – latinul és arameusul.

Az arámi egyike azon kevés nyelvnek, amelyeket évezredek óta szinte változatlan formában folyamatosan beszélnek. Első írott emlékei a Kr. e. 10. századból valók, ám ennél korábban már beszéltek. Az arámi, csakúgy, mint a héber, az arab vagy a fóníciai, a sémi nyelvcsalád tagja, s

ennek a rokonságnak számos jele megfigyelhető. Az ács szó például héberül „nagar”, arabul „nadszar”, arámi nyelven „nagouro”.

Kerámiák régen és ma

Fazekasság és kerámia – Múlt és jelen címmel február 13-án a nagybányai Teleki Magyar Házban nyílt érdekes kiállítás, amely két kiváló kortárs keramikus, Kőszeghy István és Les Gábor munkássága mellett elsősorban magángyűjtők, valamint a Nagybányai Néprajzi Múzeum tulajdonát képező régi értékes kerámiatárgyakat is bemutat, mintegy vázolvá a bányavidéki kerámiaipar történetét a 18. század közepétől napjainkig. (Erdélyi Napló)

Nemzetközi fórum Árkoson

Május 27–29. között Árkoson nemzetközi (svájci, francia és angol részvétellel) kulturális megbeszélést tartanak, melynek célja a korábbi „Agronomusok Háza” néven ismert komplexum megmentése. A szervezők remélik, hogy a műemlék értékű épületegyüttesben tartott tanácskozással sikerül véglegesen bekapcsolódniuk az európai kulturális vérkeringésbe. (RMSZ)

Új filmstúdió nyílik Magyarországon

Idén szeptemberben Pomázon megnyitják Magyarország legnagyobb filmstúdióját a Stern Film Stúdió & Média Centert, mely a magyar és nemzetközi filmipar számára kíván, új minden igényt kielégítő forgatási helyszínt biztosítani.

A Stern Film két műteremmel és a hozzá tartozó kiegészítő helyiségekkel (produkciós irodák, smink szobák, öltözők, díszletépítő, jelmezkészítő műhelyek, éttermek, kamion- és lakókocsi-parkoló, stb.) várja a magyar és nemzetközi produkciókat.

Kő Pál kiállítása

A bukaresti látlat után a múlt hét végétől Marosvásárhelyen, a Bernády Házban láthatók a Kossuth- és Munkácsy-díjas Kő Pál szobrászművész kis méretű szobrai, rajzai, plakettjei, érmei. A művész nagy méretű, köztéri szobrai a világban számos helyen, többek között a Vatikánban is láthatók. Legutóbb akkor olvastunk, hallottunk róla gyakran, amikor a millennium évében Budapesten, a Gellért-hegyen felavatták a négy méteres Szent Istvánt ábrázoló lovas szobrát.

Színház

A Kolozsvári Állami Magyar Színház március 21-én este 7-kor mutatja be Keresztes Attila rendezésében Ibsen *A vadkacsa* című darabját. A főbb szerepekben: Boér Ferenc, Bogdán Zsolt, Csiki András, Hatházi András, Varga Csilla. A szatmárnémeti Harag György Társulat március 14-én 18 órakor díszelőadást tart március 15. tiszteletére.

Beszélő plazma-fotók

Avolt Jugoszlávia felbomlásával járó háborúkat megörökítő fotók felvételeiből kiállítás nyílt az Adria-parti Dubrovnikban VÉR és MÉZ címmel. A 41x51 centiméteres fotókat plazma-képernyőn is bemutatják, külön mozi teremben is vetítik.

A jelenlegi anyag szerzői olyan, a világsajtóban jól ismert fotósok, mint Ron Haviv, Jon Jones, Christopher Morris, Bjorn Larsen, Jan Grarup, Noel Quidu, Darko Bandic, Yannick Behrakis, Srđjan Ilic és Andrew Testa. Az anyagot Wade Goddard válogatta össze, aki maga is harctéri fotóriporter.

Kétszeresére nő a firenzei Uffizi

Olaszország legnagyobb képtára lesz a firenzei Uffizi: a két év múlva véget érő fejlesztések nyomán a kiállított képzőművészeti alkotások száma kétezerre nő a jelenlegi 1200-ról. Az Uffizi duplájára (13 ezer négyzetméterre) növeli 2006-ig kiállítási területét, amelyet a jelenlegi napi 4500 látogató helyett hétezeren tekinthetnek majd meg.

A firenzei múzeum megújulási programjára 60 millió eurót irányoztak elő – szponzori támogatások mellett –, s gyakorlatilag most először kerül sor a XVI. századi épület első nagyszabású átalakítására.

Lapszemle

Látó – A februári lapszámban verset közöl, többek között Csiki László, Pintér Lajos, Páll Lajos, Fazakas Attila, ugyanakkor olvasható Bogdán László regényrészlete, Hubbes László, Gulyás Miklós prózája.

Helikon – Az idei 3. szám közli Kántor Lajos kései válságát Szilágyi Domokosnak, Szócs István, Sigmund István, Puiu Alger, Egyed Péter prózai írásait, Mózes Attila a 100 éve született Nagy Istvánra emlékezik, és jelentkezik a Serény Múmia újabb oldala.

Filmtett – A lap idei első száma a film és médiaoktatás kérdésével foglalkozik. Erdélyben egyelőre csak egy-két úttörő tanár vállalja, hogy filmelemzést, filmtörténetet, médiaismeretet tanítson a diákoknak, választható óra formájában. Összeállította IRHÁZI JÁNOS

Lapszámunk szerzői

Balázs Imre József – 1976-ban született Székelyudvarhelyen. Költő, kritikus, a *Korunk* szerkesztője. Kötetei: *Ismét másnap* (vers, Marosvásárhely, Mentor, 1998), *A nonszalansz esélye* (kritikák, tanulmányok, Kolozsvár, Komp-Press, 2001), *A Dél-Párizs nyárikert* (vers, Budapest, JAK-Kijarat, 2001).

Bréda Ferenc – 1956-ban született Déván, költő, író, műfordító, kritikus. Kötetei: *A létezésről a lehetőségig* (1980), *Tűzpróba* (1983), *Antracit* (2003).

Enric Sària – 1954-ben született Valenciában, újságíró, folyóirat-alapító, fordító, egyetemi tanár, több tanulmánykötete jelent meg.

Ferenc Zsuzsanna – 1947-ben született Kolozsváron, író, újságíró, több nemzetiségi, svájci lap munkatársa. Filmjeit külföldön is bemutatták.

Forcano, Manuele – 1968-ban született, az ókori Közép-Keletről tanít, modern héber és angol költőket fordít, a mai középnyemzedék egyik leghatékonyabb képviselője.

Herta Müller – 1953-ban született a Temes megyei Nitzkydorfbán, 1987 óta Berlinben él. Kleist-díjas.

Lovás Ildikó – 1967-ben született Szabadkán, az Üzenet főszerkesztője. Kötetei: *Kalamáris* (1994), *A másik történet* (1995), *Meztelenül a történetben* (2000), *Via del Corso* (2001)

Lloveras, Xavier – 1960-ban született Katalóniában, könyvkereskedő. Rengeteget fordít különböző nyelvekből.

Martal, Maria Mercè – (1952 – 1998) Katalóniában született, a katalán nyelv és irodalom tanára volt, irodalom-szerző, prózát, gyermekirodalmi műveket is írt.

Martorell, Pere Joan – 1972-ben született Mallorcán, kórházi pszichológus, verseiben élet és halál kérdéseit feszegeti.

Mészáros Sándor – 1959-ben született Bonyhádon, irodalomkritikus, szerkesztő. Kötetei: *A kék hegyen túl* (1987), *Szövegkijáratok* (tanulmányok, 1992, Keresztúri Tiborral közösen)

Puigverd, Antoni – 1954-ben született Katalóniában, középiskolai tanár, újságíró, prózaíró.

Rich, Adrienne – 1929-ben született az Amerikai Egyesült Államokban, az amerikai női irodalom és a feminista mozgalmak egyik kiemelkedő alakja. Számos verseskötete jelent meg.

Scharf, Erika – 1929-ben Temesváron született német prózaíró, költő és műfordító. A Romániai Írók Szövetségének tagja. 2003-ban a szövetség temesvári szervezete neki ítélte oda a Nikolaus Berwanger-díjat, egész életművét értékelve ezzel.

Telegdi Áron – 1976-ban született, a Babes-Bolyai Tudományegyetemen végzett filozófia szakon. Jelenleg a budapesti Közép-Kelet Európai Egyetem doktorandusz hallgatója.

Zé do Rock – 1956-ban született a braziliai Porto Alegre-ben. Világcsavargó, életművész és humorista. Több könyve jelent meg németül. Münchenben él.

Szerkeszti:
Böszörményi Zoltán

Munkatársak: Irházi János, Karácsonyi Zsolt, Mészáros Sándor, Orbán János Dénes, Pongrácz P. Mária, Lapszerkesztő: Bege Magdolna

http://ij.nyugatijelen.com, ij@nyugatijelen.com.

Anyagaink utánkölzése csak a forrás megjelölésével